

A h m e d î
M Ü N A Z A R A
(Telli sazlar atışması)

KEMAL ERASLAN

G İ R İ Ő

A h m e d î ' n i n h a y a t ı

Çeşitli telli sazlar arasında geçen bir atışmayı konu edinen, hacim bakımından küçük, fakat edebî değeri büyük olan mesnevisiyle edebiyat tarihimizde yer alan A h m e d î ' n i n h a y a t ı hakkında maalesef yeterli bilgiye sahip değiliz. Gerek şuara tezkirelerinde¹, gerekse tarihî kaynaklarda adına rastlanmayışı, onun tanınmış ve değerli bir şair olduğu hususunda tereddüt uyandırmakta ise de, gerçekte bu küçük ve zarif mesnevisiyle değerli ve hassas bir şair olduğunu açıkça isbat etmiş bulunmaktadır.

Bir ölçüde de olsa eserinden A h m e d î hakkında bazı bilgiler elde etme imkânına sahibiz. Adının veya mahlasının «A h m e d î» olduğunu eserinde kendisi belirtmiştir: «...*bu fenniñ şâhib-râzi ve bu kışanmñg sühen-perdâzi ve bu münâzaranmñg mürşidi ed-dâ'îl-müslimin Ahmedî ahsena'llâhu hâtimetehu...*» (322a/2-3).

A h m e d î ' n i n doğum ve ölüm tarihi, hatta yaşadığı devir hakkında da kesin bir bilgimiz yoktur. Ancak klasik Çağatay öncesi şairlerinden olduğu eserinin muhteva ve üslubundan kolayca anlaşılmaktadır². Bu duruma göre A h m e d î, milâdî 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olmalıdır. Nitekim F u a d K ö p r ü l ü de

1 bk. Alî Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-nefâis, Topkapı Sarayı, Revân Ktp. no. 808; Devlet-şâh b. Alâi'd-devle Bahtî-şâh el-Gâzi es-Semerkandî, Tezkiretü's-şuarâ, (Çev. Necati Lugal, İstanbul 1977, Tercüman 1001 Temel Eser serisi).

2 bk. Fuad Köprülü, «Çağatay Edebiyatı» maddesi, İA, c. 2, s. 270-323.

A h m e d î 'yi klasik Çağatay öncesi şairleri arasında zikretmiş bulunmaktadır³. Eserde yer alan,

*did ki hey hey bu nidür mā vü men
keldi meger muhtesib-i hum-şiken*

beytinden hareketle onun Şâhruh Mîrzâ devrinde yaşadığını ileri süren János Eckmann, bu göüşüne delil olarak Şâhruh Mîrzâ'nın, saltanatı devrinde (m. 1409-1447) içki yasağı koyduğunu göstermektedir⁴. Bizce de bu görüş yerindedir. Gerçekten Şâhruh Mîrzâ, ihtirastan uzak, barışsever, dindar ve iyi kalbli bir hükümdardı. San'atkârları korur, ülkesinin imarına önem verirdi. Zamanında Semerkand, Herât, Merv gibi şehirler birer ilim ve kültür merkezi haline getirilmişti. Sünnî akideye sıkı sıkıya bağlı olan Şâhruh Mîrzâ, saltanatı sırasında bütün ülkede içki yasağı koymuş bulunmaktaydı⁵. Mesnevîde yer alan,

*hoş içerem fakr ilidin cām-ı zehr
yok mañga pervā-yı selâîn-i-dehr*

beytinde de aynı hususa bir îma olmalıdır.

A h m e d î 'nin değerli bir şair olduğu, kuvvetli bir ifâdeye ve sağlam bir musikî kültürüne sahip bulunduğu eserinden açıkça anlaşılmaktadır. O devir Ortaasya Türk musikisinde kullanılan ve eserde birbiriyle atışan *tanbûre*, *ûd*, *çeng*, *kopus*, *yatuğan*, *rebâb*, *gıçek* ve *kingire* gibi telli sazlar hakkında verdiği bilgiler ve belirttiği özellikler gerçeklere uygun ve mânalıdır. A h m e d î 'nin değerli bir san'atkâr olduğunu kabul eden Fuad Köprülü de kanaatini şu cümlelerle ifâde etmiş bulunmaktadır: «Bahsettiğimiz bu başlıca şâirlerden başka 15. asrın ilk yarısında Türkçe şairler yazmakla şöhret kazanmış bir takım şâirler daha vardır ki, eserleri ya kaybolmuş, yahud daha meydana çıkarılmamış olduğu için, edebî şahsiyetleri ve kudret dereceleri hakkında bir fikir edinmeğe imkân bulunmuyor. Bunun aksine olarak, eserleri zamanımıza kadar kaldığı halde, edebî kaynaklarda isimlerine rastlanmayan bâzi nâdir san'atkârlar da yok değildir. Meselâ türlü sazlar arasında münazara yoluyla yazdığı çok güzel bir mesnevisi British Museum (Rieu, Add. 7914,

3 bk. Fuad Köprülü, a.g. md., s. 294.

4 bk. János Eckmann, «Die Tschaghataische Literatur», PhTF II, s. 323-324.

5 Şâhruh Mîrzâ hk. bk. L. Bouvat, «Şâhruh Mîrza» maddesi, İA, c. 11, s. 286-288.

var. 321-328)'da bulunan A h m e d î 'nin adına tezkire ve tarihlerde rast gelinmiyor. Halbuki o zaman musîkî âletlerinde kullanılan tanbûre, ud, çenk, kopuz, rebâb, güçek ve kingir adlı sazlardan bahseden bu güzel ve san'atkârane mesnevi, kısa mensur mukaddimesi ile birlikte, A h m e d î 'nin çok değerli bir nâsir ve nâzım olduğunu gösteriyor.»⁶

A h m e d î 'nin eseri

Çağatay edebiyatında münazara «atışma» tarzında eser veren şairlerden ilki *Beng ü Çağır* «Esrar ve Şarap» adlı mesnevisiyle Y ũ s u f A m î r î, ikincisi *Ok ve Yay* adlı mesnevisiyle Y a k î n î, üçüncü münazara şairi ise A h m e d î 'dir. Ne yazık ki A h m e d î bu küçük, fakat san'at yönü kuvvetli eserine belirli bir isim vermiş değildir. Eserde birbiriyle münazara ve mübaheseye tutuşan, kısaca atışan sekiz sazın hepsinin de telli sazlar oluşunu dikkate alan J. E c k m a n n, esere «*Telli sazlar Atışması*» başlığının uygun düşeceğini belirtmektedir. J. E c k m a n n 'in teklif ettiği bu başlık eserin muhtevasına uygun düşmekle beraber, metne bağlı kalarak esere «*Sazlar Münazarası*» başlığını vermek de mümkündür.

A h m e d î eserinin kısa mensur mukaddimesinde, «*Ammâ ba'du bu bir niçe evrâk ahhâb iltimâsından rûd-câmeniñ arâsında münâzara ve mübâheße taşnîf kılını ve her sâz özge evşâf birle 'alâ-kâder-i hâl ta'rîf kılını tâ ehl-i tabî'atlar andın endek telezzüzî kesb kılın dip.*» (321b/67-322a/1) sözleriyle eserinin yazılış sebebini, mahiyet ve muhtevasını ustalıkla belirtmiştir.

Nesir halindeki kısa bir mukaddimeden sonra 130 beyit olan mesnevinin muhtevası başlıca üç bölümde ele alınıp incelenebilir. Bölümler ile her bölümün konusu kısaca şöyledir :

1) «*Söz ibtidâsı*» başlığını taşıyan birinci bölümde (1-20. beyitler arası), konuya giriş yapılmakta olup şunlar anlatılmaktadır :

6 bk. Fuad Köprülü, a.g. md., s. 294.

7 Metin British Museum'da Add. 7914 numarayla kayıtlı bir yazma mecmua içinde bulunmaktadır. 337 yaprak olan mecmua müze tarafından yaptırılmış kırmızı bir cild içindedir. Kâğıdı açık sarı ve saykallıdır. Yazılar çeşitli müstensihler tarafından yazılmış olup bazı başlıklar kırmızı mürekeplidir. Yazmada yer alan metinlerin bir kısmı cedvel içine alınmıştır. Ahmedî'nin eseri mecmuanın 321b-328b yaprakları arasında yer almaktadır.

8 bk. Janos Eckmann, a.g. mk., s. 323.

Bir gece şair, uykusu kaçmış, gamla perişan halde sokakta dolaşmaktadır. Can yoldaşı sevgilisinin hayali, mezesi gam, içkisi yürek kanıdır. Gözlerinden yaş bir kan seli gibi akmakta, canda elem, serde delilik hevesi bulunmaktadır. Gönlünden yükselen âhı dokuz kat göğü aşmakta, akıl kendisine gelip korkuya kapılmakta ve sabır gömleğinin yakasını parçalamaktadır. Bu halde şair eve varırsa da, duramaz, hemen dışarı çıkar. Vakit gece yarısını geçmiştir, cihan halkının derin uykuda bulunduğu karanlık bir gecedir. Ruhu daralmış halde dolaşırken, meyhaneden bir gürültü yükseldiğini duyar. Hızlıca yürüyerek meyhaneye vardığında, meyhanecinin kendisinden geçmiş, elinde içki kadehi olduğu halde ölü gibi yere serilip yattığını görür. Meclisteki sazlardan her biri bir perdeden sızlar söylemekte, gürültülü bir şekilde kendilerini övüp kışkırtıcı ve kendisini beğenmiş tanbûreye tarizde bulunmaktadırlar.

2) «*Mebhâş ibtidâsı evvel tanbûre sözi*» başlığı ile başlayan ikinci bölümde (21-108. beyitler arası) telli sazların birbiriyle münazara ve mübase yollu atışmaları anlatılmaktadır :

Söze ilk olarak başlayan aldatıcı ve fitne arayıcı, kendisini beğenmiş tanbûre saz topluluğuna dönerek, boşuna kavga ve gürültü ettiklerini, hiçbirisinin kendisi gibi temiz bir âhenge sahip bulunmadığını, nağmelerinin taşı bile eritecek kadar tesirli olduğunu, hepsine ayrı ayrı cevap vererek doğru yolu göstereceğini bildirir (21-26. beyitler arası).

Tanbûrenin bu sözlerini duyan ûd, yanıp tutuşarak kendiliğinden söze koyulur; kendisinin sazların şahı olduğunu, her makamdan haberi bulunduğunu, nâlelerinin öd gibi yakıcı, adının hepsinden yüce olduğunu bildirerek, akılsız ve çarpık tanbûrenin hangi hüneriyle kendisine cevap vereceğini sorar (27-32. beyitler arası).

Tanbûre ûda cevap olarak, onun koca karınlı biri olduğunu, bu haliyle hâmile hatunlara benzediğini, yolsuz dâva peşinde koştuğunu bildirir (38-44. beyitler arası).

Aradan başını uzatan çeng, kendisinin bütün sazların üstadı, yaşama ve eğlencenin esası olduğunu, gamzesine Leylâ'yı bile mecnun ettiğini, daima halkın omuzunda yer aldığını, kendisi gibi tatlı sözlü bir papağanın bulunmadığını, şahlarla sohbet, zevk sahipleriyle ülfet kıldığını bildirir (38-44. beyitler arası).

Çengin bu sözlerine tanbûre cevap olarak, onun baştan ayağa eğri ve çirkin şekilli olduğunu, parmak yedikçe dertli nâleler çıkardığını, bir türlü akord tutmadığını, aklının kısıklığını söyler (45-50. beyitler arası).

Bundan sonra sözü kararsız kopuz alır; kendisi gibi bir saz ustasının bulunmadığını, aşkın gül bahçesinde bülbül olduğunu, inleyen feryadlarına sevgililerin tutkun olduğunu, gece gündüz şehzâdelerle sohbet ettiğini, zarafet sahiplerinin kendisinden vaz geçemediklerini bildirerek övünür ve tanbûreye sataşır (51-57. beyitler arası).

Tanbûre kopuza cevap olarak, onun hayasız bir kadın gibi olduğunu, yüzüne çarık gibi deri gerildiğini, boyunun tabut tahtasına benzediğini bildirir (58-62. beyitler arası).

Sıra şevklenerek söze başlayan yatıģandadır. O da değerinin yüceliğini, kendisi gibi fen sahibi bulunmadığını, daima sultanların meclisinde şeker saçtığını bildirerek övünür ve tanbûreyi ucuz değerli olmak ve herkes tarafından kolayca alınıp çalınmakla suçlar (63-69. beyitler arası).

Yatıģanın bu sözüne öfkelenen tanbûre, onun daima alta yatırılıp çalındığını, sesinin tahammül edilmez derecede çirkin olduğunu, yüzünde zerre kadar haya bulunmadığını, şeklinin uğursuz ve gösterişli bir fahişeye benzediğini bildirerek cevap verir (70-75. beyitler arası).

Hirkasından baş çıkaran rebâb, kendisinin fakr ile şerefleendiğini, tarikât mensuplarıyla dost olduğunu, gönül ve nazar ehline hakikatten haber verdiğini, sultanlardan korkusu bulunmadığını, her fende istidad sahibi olduğunu bildirerek övünür ve tanbûreyi insanlıktan uzak olmakla suçlar (76-82. beyitler arası).

Tanbûre ise yatıģandan duyduğu bu sözlere karşılık olarak, onun Hak dininden dönen bir soysuz, baştan başa buğz ve hasedle dolu, kendisini beğenmiş akılsız biri olduğunu, kendisine ancak esrarkeş dervişlerin itibar ettiklerini bildirmekle cevap verir (83-87. beyitler arası).

Söze girişen gıçek, kendisinin yayla çalındığını, gamzelerinin okunun cana işlediğini, iniltilerinin ciğerleri yaktığını, keskin sesinin insanları feryada saldığını, etrafında toplanan perilere hükmettiğini bildirerek övünür ve tanbûreyi soysuzlukla suçlar (88-94. beyitler arası).

Tanbûre gıçeke verdiği cevapta, onun cimrinin biri olduğunu, etrafında dev ve perilerin toplandığını, bazen kılıç (yay), bazen de bıçak (mızrap) ile çalındığını bildirir (95-100. beyitler arası).

Nihayet söz sırası kingireye gelir. O da kıyamet fitnesinin kendisi olduğunu, sazlar içinde hür ve tek telli olduğunu bildirerek övünür (101-104. beyitler arası).

Tanbûre cevap olarak, şeklinin çok komik olduğunu, baş ve ayağının iki boş kabağa benzediğini bildirir (105-108. beyitler arası).

3) «*Kitâb hâtimesi*» başlığını taşıyan üçüncü bölümde (109.130. beyitler arası) eser şu şekilde tamamlanır :

Bu boş ve mânasız tartışma sebebiyle musikinin meclisi bozulur. Gürültüden uyanan meyhanenin pîri sazlara şöyle der: «Bu benlik dâvası nedir, şarap küplerini kıran muhtesip mi geldi de bu kadar gürültü ediyorsunuz. Sanki cihan yıkıldı diye ödüm koptu.» Sazların hepsi bu sözlere kulak vererek, tanbûreyi şikâyete başlarlar, onun kendilerini gücendirdiğini bildirirler. Tanbûre hemen varıp pîr önünde hürmetle eğilerek, suçun sadece kendisinde olmadığını, hepsinin içi boş nesnelere olduklarını, sazların kendisine eziyet etmek için birleştiklerini, fakat sonunda cezalarını bulduklarını söyler. Bunun üzerine pîr, sazlara mânasız ve faydasız işleri terketmelerini, fitneci tanbûrenin diğer sazların gönlünü almasının gerektiğini, çünkü onlardan ayrı olmasının imkânsızlığını bildirir. Pîrin ikazı üzerine tanbûre bütün sazlardan özür diler ve tekrar dost olurlar. Neş'e askeri gelerek savaş düzeni alır ve düşmanlık ordusunu bozguna uğratar.

Dikkat edilirse eser sembolik bir mahiyet arz etmektedir. Kanaatimize benlik dâvası güden sazlar, hakikatten habersiz, vahdet sırrına erememiş, basit insanları, meyhanenin pîri ise mürşidi, yâni kâmil insanı ve hakikate yöneltici rehberi temsil etmektedir. Uyum içinde bulunması gereken sazlar topluluğu gibi beşeriyeti teşkil eden insanların da uyum içinde bulunmaları, birbirlerinden müstağni kalamayacakları görüşü eskiden beri Şark düşüncesinde yer almış ve işlenmiştir. Ünlü İran şair ve mutasavvıfı Sa' dî-i Şîrâzî'nin,

*Benî âdem a'zâ-yn yek-digerend
Ki âferîneş zi yek-gevherend⁹*

beyti bu fikri veciz şekilde ifade etmektedir. A h m e dî'nin bu küçük mesnevisi ifâdesinin canlılığı ve güzelliği kadar, konusunun çekiciliği ve dayandığı temel görüş bakımından da büyük bir değer taşımaktadır.

Eser aruzunun serî' (*Müfteilün, müfteilün, fâilün*) vezniyle yazılmıştır. Bir iki ifâde bozukluğu ve aruz hatası dışında A h m e dî'nin vezni ustalıklı kullandığı görülür.

9 «İnsanoğlu birbirlerinin uzuvlarıdır, çünkü onlar aynı cevherden yaratılmışlardır.»

Eserin dili, klasik Çağatay edebiyatı öncesi eserlerinde görülen müşrek yazı dili hususiyetlerini taşımaktadır. Bu yazı dili 15. yüzyılın ikinci yarısında Alî Şîr Nevâyî ile mükemmelliğe kavuşacak ve klasik bir hüviyet kazanacaktır. Dil yönünden dikkati çeken bâzı hususlar «Notlar» bölümünde ayrıca ele alınacağı için burada fazla birşey söylemeğe lüzum görülmemiştir.

Metnin imlâ hususiyetlerine gelince : Metnin istikrar göstermeyen imlâsının başlıca hususiyetleri şöyle özetlenebilir :

1) Türkçe kelimelerde ünlülerin yazılışında bir kararlılık görülmemektedir: برماق «*barmaq*» (69), قسقه «*kısqa*» (50), يامن «*yaman*» (69) قاسمى «*yakasım*» (7), ايلكارى «*ilgeri*» (61), اولدوروب «*öldürüp*» (108) v.b. gibi.

Türkçe ve yabancı kelimelerde başta bulunan «a» ünlüsü bazen med ile belirtilmiş, bâzen de belirtilmemiştir: آى «*ay*» (10), اواز «*avaz*» (14) gibi.

Türkçe kelimelerde ortada bulunan ünlüler genellikle yazılmıştır: بيلان «*bilen*» (43), اورتانيبان «*örteniben*» (27), تومان «*tümen*» (38) gibi.

Türkçe kelimelerde sonda bulunan «a» ve «e» ünlülerinin aynı kelimede bile farklı yazıldığı görülmektedir: برلا «*birle*» (110) yanında برله (1), ابحرا «*içre*» (53) yanında ابحره (100), قايدا «*kayda*» (85) yanında قايدمه (90), اوزا «*üze*» (67) yanında اوزمه (10) gibi.

Yabancı kelimeler ek aldığında sonda bulunan ünlü bâzen yazılmaz: غمزم «*gamzem*» (89), زهرم «*zehrem*» (10) gibi.

2) Ünsüzlerin yazılışında da bazı özellikler görülmektedir : «ç» ünsüzü genellikle ج ile yazılmıştır : بارچه «*barça*» (122), اوچون «*üçün*» (114) gibi.

«p» ünsüzü de genellikle ب ile yazılmıştır : بارپ «*barıp*» (17), قوتى «*koptı*» (101) gibi.

«s» ünsüzü bâzen altına üç nokta konularak belirtilmiştir : كسب «*kesb*» (322a/2), سىگا «*saıga*» (125) gibi.

Yan yana bulunan benzer ünsüzler genellikle tek yazılmıştır : ايكى «*iki*» (106), اوتى «*ötti*» (6), توتى «*tutti*» (126) gibi.

«g» ile «k» ünsüzü imlâda tefrik edilmemiştir : بىلىك «*bilig*» (35), اىگرى «*igri*» (45), اشىكىن «*işikın*» (25) gibi.

«ñg» ünsüzü genellikle ك şeklinde yazıldığı halde iki örnekte sadece ك ile yazılmıştır: بارجا كيزا «*barçañza*» (28), باشي كيزا «*başñza*» (22)

3) Eklerin genellikle ayrı yazılması metnimizin imlâ bakımından en önemli özelliğini teşkil etmektedir: اولاك تين «*eflaktın*» (6), دني دا «*dünyide*» (64), فن نينك «*fenniñg*» (322a/2), حال نى «*hâlnı*» (123), كيشي كا «*kişige*» (99), پرى لار «*periler*» (93), محبتور «*muhibtir*» (52) gibi.

Fuad Köprülü ve János Eckmann'ın Ahmedî ve eseri hakkında verdikleri kısa, fakat değerli bilgilerinden başka¹⁰, eser üstünde yeterli bir çalışma yapılmamıştı. E. R. Rüstemov ise metnin yalnızca rusça tercümesini kısa bir tanıtma ile vermekle yetinmiştir¹¹. Bu sebeple metni çeşitli yönleriyle inceleyip yayınlamayı faydalı bulduk. Bazı tereddütlerimizin ilerideki çalışmalarla giderileceği ümidindeyiz.

10 Ayrıca bk. Janos Eckmann, «A Contest in Verse between Stringed Instruments from the Chagatay Literature of the 15th Century», *Aspects of Altaic Civilization* (- Uralic and Altaic Series, Vol. 23), Bloomington 1963, s. 119-121.

11 bk. E.R. Rüstemov, *Uzbekskaya poeziya VI pervoy poloviniye XV veka*, Moskva 1963, Akademiya Nauk CCCP, s. 299-305.

KISALTMALAR ve BİBLİYOGRAFYA

- a.g.md. adı geçen madde
- a.g.mk. adı geçen makale
- bk. bakınız
- c. cilt
- ET Eski Türkçe
- hk. hakkında
- Ktp. Kitaplığı
- s. sahife
- Vol. Volum
- AGr. A.von G a b a i n, *Altürkische Grammatik*, Leipzig 1950
(2. baskı)
- AH Edîb Ahmed b. Mahmûd Yüknêkî, *Atebetü'l-hakayık* (Yayınlayan: Reşid Rahmeti A r a t), İstanbul 1951, T.D.K. yayınlarından, c. II. 32
- Chag. Man. János E c k m a n n, *Chagatay Manual*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Vol. 60, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1966
- Dîvân Kaşgarlı Mahmûd, *Divanü Lügat-it-Türk* (Yayınlayan: Besim A t a l a y), c. I-III, Ankara 1938-1941; Dizin, Ankara 1943
- EDPT Sir Gerard C l a u s o n, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972

Gr. Ork. Turk. Talat Tekin, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Vol. 69, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1968

İA *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul

Kâmrân I Ali Alparslan - Kemal Eraslan, «Kâmrân Mirzâ'nın Dîvânı», *TDED*, c. XXIII, İstanbul 1981, s. 37-137

Kırgız Sözl. K. K. Yudahin, (Çeviren: Abdullah Taymas), *Kırgız Sözlüğü*, c. I, Ankara 1945; c. II, Ankara 1948

PhTF *Philologiae Turcicae Fundamenta*, c. I, Wiesbaden 1959

Tar. Sözl. *Tarama Sözlüğü*, c. I-VI, Ankara 1963-1972, T.D.K. yayınlarından

TDB Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları: 785

TDED *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul

Radloff Wb. Wilhelm Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, c. I-IV, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1960

**

János Eckmann, «Die Tschaghataische Literatur», *PhTF*, c. II, Wiesbaden 1964, s. 304-402

Kemal Eraslan, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara 1983, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 546, 1000 Temel Eser Dizisi: 98

Mahmut R. Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, İstanbul 1961, Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarından

» *Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız*, Ankara 1975, Kültür Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 15

Mehmed Fuad Köprülü, «Çağatay Edebiyatı», *IA*, c. III, s. 270-323

Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. I-II, İstanbul 1969-1976

F. Steingass, *Persian-English Dictionary*, London 1977 (6. baskı)

Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat*, Gencine-i Güftar, Ferheng-i Ziya, İstanbul 1946, Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarından

M E T İ N

- 321 b بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ تَسْتَعِينُ
- 1 sipās-ı bî-kıyās hazret-i zü'l-celālğa celle celāluhu ki hālîk-ı küll-i eşyā
 - 2 ve rāzık-ı cemî'-i ahyā irür ve hiç şey eşyādın anıñ zikridin hālî irmes
 - 3 ¹ قوله تعالى يسبح الله ما في السموات وما في الارض ¹ ve dürüd server-i mahlûkāt
 - 4 ve eşref-i mevcüdāt muhammed muştafāğa şalla'-llāhu 'aleyhi ve sellem ki bî-çarelerniñ
 - 5 penāhı ve 'aşî ümmetlerniñ şefā'at-h'vāhı irür ve 'alā ālihi ve aşhābihi
 - 6 ammā ba'du bu bir niçe evrāk² ahhbāb iltimāsındın rüd-cāmeniniñ arasında
 - 7 münāzara ve mübāheşe taşnîf kılındı ve her sâz³ özge evşāf birle
- 322 a
- 1 'alā kader-i hāl ta'rîf kılındı tā ehl-i tabi'atlar andın endek telezzüzî
 - 2 kesb kılsun dip ve lîkin bu fenning şāhib-rāzı ve bu kışşanıñ
 - 3 suhen-perdāzı ve bu münāzaranıñ mürşidi ed-dā'i'l-müslimîn ahmedî ahsena'llāhu hātimetehu

1 Bk. *Kur'an-ı Kerim*, sûre: LXII «el-Cum'a», âyet: 1; sûre: LXIV «et-Tegâbun», âyet: 1.

2 Metinde اوراقی şeklinde yazılmıştır.

3 Metinde سازنی şeklinde yazılmıştır.

T E R C Ü M E

321 b

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

- 1 Sayısız şükür ululuk sahibi o Hazret'e, celâli ne yücedir, ki her şeyin yaratıcısı
- 2 ve bütün canlıların rızık vericisidir. Ve var olan her şey O'nu anmaktan geri kalmaz.
- 3 Yüce Allah'ın sözüdür: Göklerde ve yerde bulunan ne varsa, Allah'ı tesbih eder. Ve selâm yaratıkların en ulusu
- 4 ve varlıkların en şerêflisi Muhammed Mustafa'ya, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, ki çâresizlerin
- 5 sığınacağı ve âsi ümmetlerin şefaataçısıdır, âilesinin ve ashabının üzerine de Allah'ın salât ve selâmı olsun.
- 6 Gelelim maksada: Bu birkaç yaprak ahbap ricâsiyle sazlar arasında
- 7 münazara ve tartışma konusunda kaleme alındı ve her saz çeşitli özellikleriyle

322 a

- 1 durumuna göre tarif kılındı, tâ ki zevk sahipleri ondan birazcık tad
- 2 alsınlar. Bu fennin sır sahibi ve bu hikâyenin
- 3 söz ustası, bu münazaranın mürşidi müslümanların duacısı Ahmedî'dir, Allah onun sonunu güzel etsin.

4 SÖZ İBTİDASI

- 5 (1) bir kiçe gam birle hırāmān idim
miñnet-i devrān bile şādān idim
- 6 (2) külbe-i ahzān içinde h'ār u zār
olturuban dīde-i cān intizār
- 7 (3) mūnisim ol yār hayālī vü bes
ol idi feryādıma feryād-res
- 8 (4) nuql gam u bāde yürek kanıdın
'ūd hacil⁴ nālīşim efgānıdın
- 9 (5) her dem akıp köz yaşıdın seyl-i hūn
cānda elem başta hevā-yı cūnūn
- 10 (6) çıkdı figān ol dil-i gamnāktın
ötti bu nūh perde-i eflāktın
- 11 (7) 'aql hüveydā bolup eyledi bāk
pirehen-i şabr yaqasını çāk
- 322 b 1 (8) in tigiben taşkarı çıktım revān
tūn yarımı ötüp idi ol zamān
- 2 (9) halk-ı cihān barçası arām idi
tīre vü tārīk 'aceb şām idi
- 3 (10) yılduz u ay kökte pedīdār yok
tūndin üze pertev-i envār yok
- 4 (11) kördi hıred kaldı bu hālette lāl
bardı zamīrindin uşal kıl ü kāl
- 5 (12) kildim uşal hālda cāndın be-teng⁵
çıgdı harābātta gavgā-yı çeng

4 Metinde خجیل şeklinde yazılmıştır.

5 Metinde به تنگ (be-teng) şeklinde yazılmıştır.

4 SÖZ BAŞI

- 5 (1) Bir gece üzüntülü halde dolaşmakta, fakat zamanın mihneti ile de mutlu idim.
- 6 (2) Hüziin kulubesi içinde perişan, can gözüyle de bekler halde oturmaktaydım.
- 7 (3) Can yoldaşım yalnızca sevgilinin hayaliydi, çünkü ancak feryadıma yetişen o idi.
- 8 (4) Meze gam, içki yürek kanından, ud ise inleyişimin figanlarından mahcup idi.
- 9 (5) Her an gözyaşımından kan seli akmakta, canda elem, başta delilik hevesi bulunmaktaydı.
- 10 (6) O gamlı gönülden bir inilti yükselerek bu dokuz gök katından öteye geçti.
- 11 (7) Akıl kendisine gelip korkuya kapıldı ve sabır gömleğinin yakasını parçaladı.
- 322 b 1 (8) Eve varıp hemen dışarı çıktığımda vakit gece yarısını geçmişti.
- 2 (9) Cihan halkı hep uykudaydı; karanlık ve bulanık tuhaf bir geceydi.
- 3 (10) Gökte yıldız ve aydan eser yoktu; gece nur ışığından yoksundu.
- 4 (11) Akıl bu durumu görünce lâl kaldı; benliğimden o dedi-kodu yok oluverdi.
- 5 (12) O halde ruhum daraldığı sıra meyhanede çengin kavgası (gürültüsü) yükseldi.

- 6 (13) tıngladım ol hālnı hayret tūni
yitti felek bāmıda gavgā üni
- 7 (14) didim i⁶ yā rab bu ni āvāz irür
her nefesī özge ser-efrāz⁷ irür
- 8 (15) boldum uşal lahza be-yek nāgehān
sūy-ı harābāt aşukup revān
- 9 (16) yittim ise pīr-i harābāt mest
cām u kadehni koyup ol dem zi-dest
- 10 (17) kalebide rūh barıp irdi pāk
taytıp ölügler kibi ber-rüy-ı hāk
- 11 (18) mecliside hāzır idi cem‘-i sāz
her biri bir perdede gūyā-yı rāz
- 323 a 1 (19) her biri özini sitāyiş kılıp
şavt u ‘amel naqş nümāyiş kılıp
- 2 (20) barçası bir birni kılıp imtiḥān
ortada baḥş erdi vü ceng ü fiḡān
- 3 MEBḤAŞ İBTİDĀSİ EVVEL ṬANBÜRE SÖZİ
- 4 (21) ṭanbüre-i ḡamze-ger-i fitne-cūy
mecma‘-ı ol sāzga kiltürdi rüy
- 5 (22) didi bu ni fitne vü gavgā irür
başınıza bī-hüde⁸ sevdā irür
- 6 (23) ‘arbede vü ceng nidür ez-güzāf
perde bile sözleli tā-key bu laf

6 ای şeklinde yazılan kelime vezin gereği i okunmuştur.

7 Metinde سزاوار şeklinde yazılmıştır.

8 Metinde kelime سهوده şeklinde olup, vezin gereği değiştirilmiştir.

- 6 (13) Hayret gecesinde o hali dinledim; kavga sesleri gök kubbesine yükselmedeydi.
- 7 (14) Dedim ki ey ya Rab, bu ne bağırıdır ve her an daha da kuvvetleniyor.
- 8 (15) Sonra hemen meyhaneye doğru hızlıca koşuştum.
- 9 (16) Vardığımda meyhaneci kendisinden geçmiş, şarap kadehi elinden yere düşmüş haldeydi.
- 10 (17) Sanki ruhu bedeninden tamamen sıyrılmış, ölümler gibi yerde yatıyordu.
- 11 (18) Mecliste saz topluluğu hazır haldeydi ve her biri bir perdeden (makamdan) sırlar söylemekteydi.
- 323 a 1 (19) Her biri kendisini överek savt, amel ve nakştan örnekler vermekteydi.
- 2 (20) Birbirlerini imtihan etmekteydiler; ortada bahisleşme, kavga ve bağırışma vardı.
- 3 BÖLÜM BAŞI : ÖNCE TANBURE SÖZÜ
- 4 (21) Aldatıcı ve fitne arayıcı tanbure o saz topluluğuna yönelerek
- 5 (22) şöyle dedi: Bu ne fitne ve kavgadır, başınızda bu ne boş sevdadır?
- 6 (23) Boş yere bu kavga ve gürültü nedir, nağme ile ne zamana kadar böyle lâf edeceksiniz?

- 7 (24) perde-i min dik tüzünġ ähengni
näle-i zârım iritür sengni
- 8 (25) perdede ol murġ-ı suhen-sâz min
fitne işikin kılayın bâz min
- 9 (26) barçaġa aytay zi-tarîġ-ı şavâb
cümle maġâmâtta bir bir cevâb
- 10 'ÜD ÖZİN TA'RİF KILIP TANBÜRENİ
TA'RİZ KILġANI
- 11 (27) 'üd işitip köydi anıġ sözidin
örteniben başladı söz özidin
- 323 b 1 (28) didi ki min barçañıza şâh min
cümle maġâmâtın âġâh min
- 2 (29) nälelerim 'üd bigin süznâk
kaysı kıtur min kibi äheng-i pâk
- 3 (30) sâz içide barçadın atım uluġ
vaşf içide barça şifâtım uluġ
- 4 (31) boldı ġalâyık ara meşhür atım
lâyık irür şâġa ġaşşıyyetim
- 5 (32) tanbüre-i bî-ġired-i nâ-şavâb
kaysı hüner birle mañġa dir cevâb
- 6 TANBÜRE TA'RİZ BİLE CEVÂB AYTġANI
- 7 (33) tanbüre ol sözni işitip revân
didi hele ġ'âce-i işkem-kelân
- 8 (34) koykın uşal da'vî-i bî-râhmı
mât kılay sin kibi yüz şâhmı

7 (24) Ahengi benim perdelerim gibi düzenleyin; ağlayan iniltilerim taşı bile eritir.

8 (25) Nağme bakımından ben güzel nağme düzen (söyleyen) bir kuşum; fitne eşğini (kapısını) tekrar açayım.

9 (26) Hepinize doğru yolu göstereyim ve her makamda size bir bir cevap vereyim.

10 UD KENDİSİNİ TÂRİF KILIP TANBUREYE

11 (27) Ud tanburenin bu sözünü işitince yanıp tutuşarak kendiliğinden söze başladı.

323 b 1 (28) Dedi ki ben hepinizin şahıyım; her makamdan haberim var.

2 (29) Nâlelerim öd gibi yakıcıdır; hangi biriniz benim gibi temiz sese sahiptiniz?

3 (30) Sazlar içinde hepsinden adım yücedir; özellik bakımından da hepsinden üstünüm.

4 (31) Halk arasında adım meşhur oldu; hassiyetim şahlara lâyıktır.

5 (32) Akılsız ve çarpık tanbure hangi hüneriyle bana cevap verecek?

6 TANBURENİN TARİZ İLE CEVAP VERMESİ

7 (33) Tanbure bu sözü işitir işitmez dedi ki ey koca karımlı hâce,

8 (34) o yolsuz dâvayı terket; senin gibi yüz şahı mat edecek durumdayım.

- 9 (35) köyme bu sözge çü bilür sin bilig
bas yürekiñg karnıñgga⁹ koygın ilig
- 10 (36) barça makāmātlarındın kalıp
hāmile hatun kibi karnıñg salıp
- 11 (37) igri bolup boyıñg u başıñg siniñg
kalmadı bī-hüde talaşıñg siniñg
- 324 a 1 ÇENG ÖZİN TA'RİF KILIP TANBÜRENİ
TA'RİZ KILGANI
- 2 (38) çeng aradın boynın uzatıp revān
tüzdi uşal lahza tümen miñg fiğān
- 3 (39) didi biliñg barçanıñg üstādı min
'ays u tarabnıñg taķı bünyādı min
- 4 (40) şu'bede terkīb ü 'amel naķs u şavt¹⁰
kılmadım ol cümle ni bir lahza fevt
- 5 (41) gānzelerim barçadın efzūn irür
leylī miniñg gānzeme mecnūn irür
- 6 (42) hāķnıñg igninde maķāmım müdām
min kibi yok tūti-i şirīn-ke lām
- 7 (43) dāyim irür şāh bilen şoħbetim
ehl-i taḃi'at biledür ūlfetim
- 8 (44) tanbüre dik yüzni kılāy pāymāl
eyledi oğlanlar anı dest-māl
- 9 TANBÜRE TA'RİZ BİLE CEVĀB AYĖANI
- 10 (45) tanbüre didi hele tik ey fuzūl
baştın ayak igri sin ü bī-uşul

9 Vezin gereği «karnıñgga» şeklinde okunmalıdır.

10 Metinde, صوت نقش şeklinde yazılmış, fakat tashih görmüş.

9 (35) Eğer bir şey biliyorsan, bu söze yanma; yüreğini bastır, elini karnına koy!

10 (36) Her makamda geri kalıp, hamile kadınlar gibi karnını salmışsın.

11 (37) Boyun ve başın eğri durumdadır; beyhude mücadelelene sebep kalmadı.

324 a

1 ÇENG KENDİSİNİ TÂRİF KILIP TANBUREYE
TARİZDE BULUNMASI

2 (38) Çeng aradan derhal boynunu uzatarak bir anda binlerce figan kopardı.

3 (39) Dedi ki bilin, hepinizin üstadı benim; yaşama ve eğlenenin esası benim.

4 (40) Şu'bede, terkip, amel, nakş ve savttan hiçbirini bir an olsun terketmedim.

5 (41) Gamzelerim hepsinden fazladır; Leylâ benim gamzeme Mecnun'dur.

6 (42) Makamım (yerim) daima halkın omuzundadır; benim gibi tatlı sözlü bir papağan yoktur.

7 (43) Sohbetim daima şahlar iledir; ülfetim (dostluğum) ise zevk sahipleriyledir.

8 (44) Tanbure gibi yüz tanesini ayak altına alayım; delikanlılar onu mendil eylediler.

9 TANBURENİN TARİZ İLE CEVAP VERMESİ

10 (45) Tanbure dedi ki ey haddini bilmez, sus; baştan ayağa eğri ve usulsüzsün.

- 11 (46) min sini koyman bu uruşmaq bile
oynatayın min sini barmaq bile
- 324 b 1 (47) her niçe barmağnı yiseñg rüst ü pāk.
näleleriñg bes ki kilür derdnāk
- 2 (48) il ayağnıñni köterip ey deni
ignige salıp hoş urarlar sini
- 3 (49) munça dil-ārām sañga güş-tāb
birdi tüzelmediñg eyā hiç bāb
- 4 (50) 'aklınğ irür kıska vü boynıñg uzun
laf urup yörümekin kündüzün
- 5 **QOBUZ ÖZİNİ TA'RİF KILIP TANBÜRENİ
TA'RİZ KILGANI**
- 6 (51) ortada keldi qobuz-ı bî-ķarār
didi miniñg tig ķanı bir pîr-i ķār
- 7 (52) 'ıřķ gülistānda min 'andelîb
nāle-i zārımğa muķibtür ķabîb
- 8 (53) min kibi yok murg-ı suķen-sāz-ı 'ıřķ
cümle maķām içre digen rāz-ı 'ıřķ
- 9 (54) memleket-i ķüsnde seħ-zādeler
meşgale-i deħrdin āzādeler
- 10 (55) barķa muşāķib mañga şām [u] seķer
yok zürefā ehline mindin güzer
- 11 (56) cümle yigit yaķşı dur [ur]¹¹ ķāķerim
ķ'āce şāfer şāħ kemîn nöķerim
- 325 a 1 (57) tanbüre dik cimri-i bāzārîni
sındurayın narķ-ı ķarîdarîni

11 Vezin gereği «yaķşı durur» şeklinde tamamlandı.

- 11 (46) Ben seni bu vuruşmak ile koymam (bırakmam);
seni parmak ile oynatayım.
- 324 b 1 (47) Her ne zaman doğru ve temiz (düzgün) parmak
yesen, nâlelerin dertli gelir.
- 2 (48) Ey alçak, halk ayağını uzatıp, seni omuzlarına
alıp güzelce vururlar.
- 3 (49) Bunca gönle ferahlık veren sana akord verdi ise
de, hiçbir şekilde düzelmedin.
- 4 (50) Aklın kısa, boynun ise uzundur; gündüzün lâf
urup (söz söyleyip) yürüme!
- 5 KOPUZ KENDİSİNİ TÂRİF KILIP
TANBUREYE TARİZDE BULUNMASI
- 6 (51) Kararsız kopuz ortaya atılarak dedi ki benim
gibi bir iş ustası nerede?
- 7 (52) Aşkın gül bahçesinde ben bülbülüm; sevgililer
benim inleyen feryadlarıma tutkundurlar.
- 8 (53) Benim gibi güzel öten bir aşk kuşu yoktur; her
makamda aşk sırrını söyleyen yoktur.
- 9 (54) Güzellik ülkesinde şehzâdeler, dünya meşgalesin-
den uzak olanlar
- 10 (55) gece gündüz bana hep sohbet arkadaşlarıdır; ze-
rafet sahipleri benden vazgeçemezler.
- 11 (56) Bütün yiğitler benim uşağımdırlar; Hâce Safer
Şah benim basit bir hizmetkârımdır.
- 325 a 1 (57) Tanbure gibi bir pazar cimrisinin satın alma fi-
yatını kirayım (değerini düşüreyim).

- 2 ȚANBÜRE TA'RİZ BİLE CEVĀB AYGANI
- 3 (58) Țanbüre didi kobuz-ı bî-hayā
açmağın ağızını berāy-ı hüdā
- 4 (59) kim saṅga tigmes dige sin mā vü men
yüzüñge çaruk kibi tartıp seren
- 5 (60) māder-i beğgān mu sin ey bî-edeb
niçe yigitlerni kılur sin taleb
- 6 (61) tahte-i tábüt kibi kāmetiñg
sür işekiñg ilgeri kalsun atıñg
- 7 (62) yaḥşı bilür min şerefiñgni siniñg
kirdi şafer şāh defiñgni siniñg
- 8 YATUGAN ÖZİN TA'RİF KILIP ȚANBÜRENI
 TA'RİZ KILGANI
- 9 (63) keldi tekellümde tatıp yatuğan
didi miniñg dik kanı bir turfe cān
- 10 (64) päye-i kadrım barıdır füzün
min kibi yok dünyide şāhib-fünün
- 11 (65) her nefesī şu'bede-engiz min
meclis-i sultānda şeker-riz min
- 325 b 1 (66) derd ü elem baħrıda min gark-ı 'ışk
 şu'le vücüdumdın urur berk-ı 'ışk
- 2 (67) ħalk-ı cihān mesken için ħāk irür
 yattım ise yir üze ni bāk irür
- 3 (68) Țanbüreniñg bātıla perverdesin
 yırtayın ol baştın ayak perdesin
- 4 (69) sehl bahā birle satarlar anı
 yaḥşı yaman barça urarlar anı

2 TANBURENİN TARİZ İLE CEVAP VERMESİ

3 (58) Tanbure dedi ki ey hayasız kopuz, Allah için benim ağzımı açtırma!

4 (59) Yüzüne çarık gibi deri çekip benlik dâvası gütmek sana yakışmaz.

5 (60) Ey edepsiz, sen çocuklar (piçler) anası mısın ki bu kadar yiğitleri davet edersin?

6 (61) Boyun tabut tahtası gibidir; eşeğini ileri sür, tâ ki senin adın kaybolsun.

7 (62) Senin şerefini ben iyi bilirim; tefini Safer Şah gerdi.

8 YATUĞAN KENDİSİNİ TÂRİF KILIP TANBUREYE TARİZDE BULUNMASI

9 (63) Yatuğan şevklenerek söze başlayıp dedi ki benim gibi bir fen sahibi yoktur.

10 (64) Kadrimin derecesi hepsinden fazladır; benim gibi bir fen sahibi yoktur.

11 (65) Her an elçabukluğu (hokkabazlık) yapmakta, sultanlar meclisinde şeker saçmaktayım.

325 b 1 (66) Dert ve elem denizinde ben aşka batmışım; aşk şimşegi vücudumdan alevler saçar.

2 (67) Cihan halkı mesken yapmak için çamura bulanırlar; yer üstüne yattım ise (bunda) ne kötülük var?

3 (68) Boş boğaz olan Tanburenin tellerini baştan ayağı yırtayım.

4 (69) Ucuz değerle onu satarlar; iyi-kötü herkes onu vurur (çalar).

5 TANBÜRE TA'RİZ BİLE CEVĀB AYGANI

6 (70) tanbüreniñ fi'li aşıp ol zamān
didi ne dir sin yatıp ey yatuğan7 (71) da'vi-i dāniş mü kıtur sin yatıp
laf urup ilge öziñni satıp8 (72) ma'rekede yatkurup urğan sini
hoşlar urar ol ki çıdağan sini9 (73) muttaşıl altın yatıp ey nā-tamām
nāle vü feryād kıtur sin müdām10 (74) yok yüziñge¹² zerre uyatiñg siniñg
gayreti yok yatuğan atıñg siniñg11 (75) şekliñg irür naḥs u çıraylık celeb
saḳla tiliñg çuraḡıl ey bi-edeb326 a 1 REBĀB ÖZİN TA'RİF KILIP TANBÜRENİ
TA'RİZ KILGANI2 (76) hırkasıdın baş¹³ çıkarıp rebāb
didi menem faḳr ile 'ālī-cenāb3 (77) gerçi şeri'atta çü bi-gāne min
ehl-i tariḳat bile hem-ḥāne min4 (78) belki ḥaḳıḳat [tın] ayur min ḥaber
ehl-i dilī tapsam u şāhib-nazar5 (79) hoş içerem faḳr ilidin cām-ı zehr
yok mañga pervā-yı selāḫin-i dehr6 (80) barçadın azāde min ü münferid
cümle fünün bābıda min müsta'id

12 Vezin gereği kelime «yüziñge» şeklinde okunmalı.

13 Vezin gereği kelime bir buçuk hece şeklinde uzun okunmalı.

- 5 TANBURENİN TARİZ İLE CEVAP VERMESİ
- 6 (70) O zaman tanbure öfkelenerek dedi ki ey yatuğan, yatarak neler söylüyorsun?
- 7 (71) Yatarak, lâf söyleyip halka kendini satarak (beğendirerek) bilgiçlik dâvası mı kılıyorsun?
- 8 (72) Karışıklıkta (gürültüde) yatırarak seni çalan, ancak muktedir olduğunca seni çalar ve (bundan) haz duyar.
- 9 (73) Ey tamam olmayan, daima altta yatıp nâle ve feryad kılarırsın.
- 10 (74) Yüzünde zerre kadar haya yoktur; adın gayreti olmayan yatuğandır.
- 11 (75) Şeklin uğursuz ve gösterişli fahişe gibidir; ey edepsiz dilini tut,

326 a

- 1 REBAP KENDİSİNİ TÂRİF KILIP
TANBUREYE TARİZDE BULUNMASI
- 2 (76) Rebap hırkasından baş çıkararak dedi ki fakr ile şerefli (yüce pâyeli) benim.
- 3 (77) Şeriatten habersizim, fakat tarikat ehli ile dostum.
- 4 (78) Gönül ehli ve nazar sahibi (görüş sahibi) bulsam, hakikatten haber veririm (bahsederim).
- 5 (79) Fakr ehli elinden zehir kadehini hoşça içerim; zamanın sultanlarından korkum yok.
- 6 (80) Herşeyden kurtulmuş ve tek başımayım; her fende istidat sahibiyim.

7 (81) bolmadı hergiz fuqarā hem-demi
tanbüre tig nā-kes ü nā-ādemī

8 (82) baştın ayak kāmeti telbīs irür
belki özi māder-i iblīs irür

9 TĀNBÜRE TA'RİZ BİLE CEVĀB AYGANI

10 (83) tanbüre didi hele kılma şegaf
mürted-i key der-be-der-i bed-'alef

11 (84) ehl-i tarīkat mu sin ey bī-ḥired
baştın ayağıñg tola buğz u ḥased

326 b 1 (85) līk ḥaḳīkatda siniñg tig levend
kayda yiter tigtür eyā ḥod-pesend

2 (86) sini ebū bekr rebābī urup
koydı melengler ilige tapşurup

3 (87) bengī bolup cem'-i melengler sini
nevbet ilen ḥoşlar urarlar sini

4 GİÇEK ÖZİNİ TA'RİF KILIP TĀNBÜRENİ
TA'RİZ KILGANI

5 (88) didi giçek ḥurdek-i 'ayyār min
sāz içide rind-i kemān-dār min

6 (89) gamzem oқи nāvek-i cān-düz irür
nālelerim barça ciger-süz irür

7 (90) kayda ki min tüzsem ol āheng-i zīr
ḥalk-ı cihāndın ḳopar ol dem nefir

8 (91) cem' bolur şāh-i perī leşgeri
her birisi ḥüsnde aydın berī

9 (92) şāh-ı perī dik kişidür hem-demim
yoğ ser-i mü cümle cihāndın gamım

7 (81) Tanbure gibi kimsesiz ve insanlıktan uzak olan hiçbir zaman fakirlerin dostu olmadı.

8 (82) Boyu baştan ayağa başka kılığa bürünmedir; belki kendisi şeytanın anasıdır.

9 TANBURENİN TARİZ İLE CEVAP VERMESİ

10 (83) Tanbure dedi ki ey Hak dininden dönen soysuz derbeder, (kendine) aşırı sevgi besleme!

11 (84) Ey akılsız, sen tarikat ehli misin? Baştan başa buğz ve hased ile dolusun.

326 b

1 (85) Ey kendini beğenmiş, hakikatte senin gibi bir levend (hayasız) nereye ulaşır?

2 (86) Ebu Bekir seni bir rebap yapıp tevdi ederek dervişler eline bıraktı.

3 (87) Dervişler afyon çektikten sonra sırayla seni zevk alarak çalarlar.

4 GİÇEK KENDİSİNİ TÂRİF KILIP
TANBUREYE TARİZDE BULUNMASI

5 (88) Gıçek dedi ki ben zeki bir hilekârım; sazlar içinde yay tutan bir rindim.

6 (89) Gamzem oku cana eziyet veren oktur; iniltelerim hep ciğer yakıcıdır.

7 (90) Nerede o tîz âhengi düzsem, cihan halkından o an çığlık kopar.

8 (91) Periler padişahının askeri (ordusu) toplanır. Her birisi aydan daha parlaktır.

9 (92) Benim dostum periler padişahı gibi kişidir; cümle cihandan kıl ucu kadar gamım yok.

- 10 (93) baştın ayağım barı tedbîr irür
cümle periler mañga teşhîr irür
- 11 (94) tanbüre dik nâ-kes-i rüsvânı kör
başıda ol bî-hüde¹⁴ sevdânı kör
- 327 a 1 TĀNBÜRE TA'RİZ BİLE CEVĀB AYGANI
- 2 (95) tanbüre didi hele tik ey hasîs
körmedi devrân közi sin dik habîs
- 3 (96) ol kişi kim sini çalar bilgüçe
kaldı belâ destide ol ölgüçe
- 4 (97) cem' bolurlar sañga dîv ü perî
cümle perî leşgeriniñ kâfiri
- 5 (98) gâh kılıç birle sulurlar anı
gâh bıçaq birle ururlar anı
- 6 (99) kan içer ol merdek uşal guşşadın
hiç kişige dimes ol kışşadın
- 7 (100) sin kibi rüsvânı fuğur öğrenip
kaldı bu ot içre müdâm örtenip
- 8 KİRGİNE ÖZİNİ TA'RİF [KİLİP] TĀNBÜRENİ
TA'RİZ KİLGANI
- 9 (101) bosagadın kingire koptı revân
didi menem fitne-i âbir zamân
- 10 (102) sâz içide fitne-i 'ayyâre min
cümledin âzâde vü yek-târe min
- 11 (103) her niçe kim nâkış u hod-râye min
tanbüre tigler bile hem-pâye min

14 Metinde kelime بِهَدَدٍ şeklinde olup vezin gereği değiştirilmiştir.

10 (93) Baştan ayağa hep tedbirim; bütün periler benim tesirim (hükmüm) altındadır.

11 (94) Tanbure gibi rüsva olan soysuzu gör; başında o beyhude sevdayı gör!

327 a

1 TANBURE'NİN TARİZ İLE CEVAP VERMESİ

2 (95) Tanbure dedi ki ey hasis, sesini kes; zamanın gözü senin gibi bir soysuz (alçak) görmedi.

3 (96) Seni bilerek çalan kişi belâ pençesinde ölecek gibi kaldı (ölecek demektir).

4 (97) Dev ve periler, peri ordusunun kâfirleri hep senin etrafında toplanırlar.

5 (98) Bazen kılıç ile onu hırpalarlar, bazen de bıçak ile onu vururlar.

6 (99) O adamcık o kederden kan içer de hiç kimseye bu hikâyeden (durumdan) bahsetmez.

7 (100) Senin gibi rüsvayı fakirler öğrenip bu ateş içinde daima yanarak kaldılar.

8 KİNGİRE KENDİSİNİ TÂRİF KILIP
TANBUREYE TARİZDE BULUNMASI

9 (101) Kingire eşikten hemen belirerek dedi ki ahir zaman (kıyamet günü) fitnesi benim.

10 (102) Sazlar içinde hilekâr kadın fitnesiyim; herşeyden âzâde ve tek telliyim.

11 (103) Her ne kadar eksik ve bildiğimden şaşmaz isem de, tanbure gibilerle aynı seviyedeyim.

- 327 b
- 1 (104) ʃanbüre köp sözlemesün ez-güzâf
haddidin artuğ anġa tıgmes bu lâf
- 2 TANBÜRE TA'RİZ BİLE CEVĀB AYGANI
- 3 (105) ʃanbüre didi hele ey kingire
anġa asay min sini kim inġre
- 4 (106) bařınġ ayaġınġ siniġ ikki kedü
sin kibi rüsvā maġga bolġay 'adü
- 5 (107) sin felekini kılayın nā-pedid
cümle-i şeyhınġni kılıp min mürid
- 6 (108) barġasını ta'ne bilen öldürüp
saġga yitiştim barını köydürüp
- 7 KİTĀB HĀTİMESİ
- 8 (109) 'ākıbetü'l-kışşa uşal cem'-i sâz
didi yamandın kılalı ihtirâz
- 9 (110) barġası ġayret otı birle köyüp
baġş ü maġamâtta cāndın toyup
- 10 (111) uşbu muġâl üzre fiġan tüzdiler
müsikiniġ meclisini bozdılar
- 11 (112) çıkdı be-yek nāġeh aradın fiġan
pîr-i ġarâbât uyandı revân
- 328 a
- 1 (113) didi ki hey hey bu nidür mâ vü men
keldi meġer muġtesib-i ġum-şiken
- 2 (114) anınġ üçün mü kıladur siz fiġan
bardı mininġ zehrem ü köçti cihân
- 3 (115) barġa ġulaġın tutuban zâr zâr
didiler ey serverimiz pîr-i kâr

- 327 a
- 1 (104) Tanbure boşuna çok konuşmasın; ona haddinden fazla lâf söylemek uygun düşmez.
- 2 TANBURENİN TARİZ İLE CEVAP VERMESİ
- 3 (105) Tanbure dedi ki ey kingire, ben seni öyle asayım ki inle.
- 4 (106) Senin başın ve ayağın iki kabaktır; sen gibi rüsva bana nasıl düşman olacak?
- 5 (107) Sen gibi dayak düşkününü yok edeyim ve şeyhin tamamını kendime mürid kılayım.
- 6 (108) Hepsini yerme (ayıplama) ile öldürerek, hepsini yakarak sana yetiştim.
- 7 KİTAP HATİMESİ
- 8 (109) Bu tartışmanın sonunda o saz topluluğu «Kötüden sakınelım.» dedi.
- 9 (110) Hepsisi gayret ateşiyle yanıp, bahs ve makamatta candan doyup
- 10 (111) bu boş tartışma dolayısıyla bağırıp çağırarak musikinin meclisini bozdular.
- 11 (112) Ansızın aradan figan (gürültü) yükselince meyhanenin piri hemen uyandı.
- 328 a
- 1 (113) «Hey hey, bu benlik dâvası nedir; şarap küpünü kıran muhtesip mi geldi?» dedi.
- 2 (114) «Bu sebeple mi bağırışıp çağırıyorsunuz? Sanki cihan yıkıldı diye ödüm koptu.»
- 3 (115) Hepsini inleye inleye (bu söze) kulak tutarak dediler ki ey önderimiz üstad,

- 4 (116) devlet ü nuşret bile bolğıl ziyād
 ʔanbüreniñg destidin ey pīr dād
- 5 (117) uşbu kiçe ʔanbüre bağlap hayāl
 barçamıza birdi besī infi'āl
- 6 (118) ʔanbüre tigniñg sözi üstād-ı kār
 bizge ölümdür dağı bes neng ü 'ār
- 7 (119) ʔanbüre hem hāzır idi ol zamān
 yitti vü fi'l-hāl yükündi revān
- 8 (120) didi eyā mürşidimiz¹⁵ pīr-i rāh
 bir men-i bī-çārede yoqtur günāh
- 9 (121) uşbu cemā'at barı kāvāk biz
 ma'nisi yoq bāṭıl u bī-bāk biz
- 10 (122) barça bolup mini kılurğa izā
 kör ki niçük taptılar ahır cezā
- 11 (123) pīr bilip keyfiyet-i hālını
 didi koyuñg bī-hüde ef'ālını
- 328 b 1 (124) pīr didi ʔanbüreğa güş tut
 bir yirige başka bir er koş tut
- 2 (125) köñglini al barçanıñg ey fitne-ger
 çün sañga yoqtur hod alardın güzer
- 3 (126) ʔanbüre hem çüst kopup ol zamān
 tuttı kulağın didi hürd u kelān
- 4 (127) 'afv kılñg her niçe bī-rāh min
 barçañıza çäker-i dergāh min
- 5 (128) 'ākıbet-i kār uşal cem'-i sāz
 kıldılar āheng-i yaraşmaқını sāz

15 Kelime metinde مرشيد ياز şeklinde yazılmıştır.

- 4 (116) devlet ve zafer ile üstün ol; ey pir, tanburenin elinden medet!
- 5 (117) Bu gece tanbure hayal kurarak hepimizi pekçok gücendirdi.
- 6 (118) Ey üstad, tanbure gibilerin sözü bize ölümdür, hatta fazlasıyla ayıptır.» dedi.
- 7 (119) Tanbure o zaman hazır idi; varıp derhal hürmetle eğilerek
- 8 (120) «Ey müşşidimiz yol piri, sadece ben zavallıda günah yoktur.
- 9 (121) Bu cemaat hepimiz içi boş nesnelerez; mânasız, batıl ve korkusuzuz.
- 10 (122) Hepsi bana eziyet vermek için bir oldular; gör ki sonunda nasıl cezalarını buldular.» dedi.
- 11 (123) Pir durumu kavrayarak «Faydasız işi terkedin.» dedi.
- 328 b 1 (124) Pîr tanbureye dedi ki, sözüme kulak ver; birinin yerine kendine başka birini eş tut.
- 2 (125) Ey fitneci, hepsinin gönlünü al, çünkü senin için onlardan vazgeçmek mümkün değildir.
- 3 (126) Tanbure o zaman hemen ayağa kalkıp bu söze kulak verip dedi ki ey büyük-küçük,
- 4 (127) her ne kadar doğru yolda değilsem de, afv kılın; hepinizin dergâhının hizmetçisiyim.
- 5 (128) İşin sonunda o saz topluluğu uyuşma ahengini yerine getirdiler (dost oldular),

- 6 (129) keldi şafā leşgeri vü tüzdi şaf
kıldı 'adāvet çerigin ber-ţaraf
- 7 (130) şubh seher aştı şabā yilini
8 sürdi hoten hanı habeş ilini

N O T L A R

(321b-2) *i r-* (< ET.er- «var olmak»): R. R. A r a t'ın isabetle belirttiği gibi kökteki *e* ve *i* seslerinin inkişâfı Türkçe'nin önemli ses hadiselerinden birisidir. Türklerin İslâm muhitine girmesinden sonra meydana gelen bu inkişâfın hangi şartlar altında ortaya çıktığını kesin olarak belirtmek mümkün değildir. İlk islâmî devir metinlerinde bu seslerin durumu hayli karışıktır. İmlâda *e* ve *i* seslerinin kesinlik arzetmeyişi karar vermediği güçleştirmektedir. Aynı eserde bile bu seslerin farklı yazılması, daha sonraki asırlarda *e*'den *i*'ye ve *i*'den *e*'ye doğru bir gelişmenin görülmesi bu inkişâfın açık delilidir (fazla bilgi için bk. R. R. A r a t, *AH* yayımı, s. 114-120, not: 9).

Doğu Türkçesi'nde imlâda tesbit edebildiğimiz *e*'den *i*'ye doğru bir inkişâf yanında, Batı Türkçesi'nde de *e ~ i* ve *i ~ e* şeklinde bir inkişâf mevcuttur (bk. M. E r g i n, *TDB* § 81).

Metnimizde de kökteki *e* ve *i* seslerinin durumu karışıktır. Bununla beraber metnimizin daha ziyade *i* tarafında olduğunu, yâni kökteki aslî *e* sesinin büyük ölçüde *i* şeklinde yazıldığını söylemek mümkündür. Bu seslerin bugünkü Özbekçe'ye kıyasla kapalı *e* (e) olarak kabul edildiği de görülmektedir (bk. J. E c k m a n n, *Chag. Man.* § 8). Metnimizde bu inkişâfla ilgili karışık imlâlı kelimelerin durumu şöyledir :

<i>er-</i>	(1 yerde)	~	<i>ir-</i>	(22 yerde),	<i>i-</i>	(9 yerde)
<i>kel-</i>	(4 »)	~	<i>kil-</i>	(2 »)		
<i>men</i>	(3 »)	~	<i>min</i>	(21 »)		
<i>ne</i>	(1 »)	~	<i>ni</i>	(6 »)		

(321b-6) «*ammā ba'du bu bir niçe evrāk aḥbāb iltimāsından rüd-cāmeniñ arasında münāzara ve mübāheşe taşnif kılmdı ve her sâz özge evşâf birle 'alā kader-i ḥāl ta'rîf kılmdı*» İbarede yer alan her iki cümlede fiiller (*taşnif kılın-*, *ta'rîf kılın-*) dönüşlü fiillerdir. Bu bakımdan failleri

- 6 (129) Safa askeri gelerek saf düzdü ve düşmanlık ordusunu bertaraf etti (bozguna uğrattı).
- 7 (130) Sabah fecri saba rüzgârını yaydı (dağıttı) ve Hoten hamı Habeş halkını sürdü.

«evrāk» ve «sāz» olması gerekir. Ancak metnimizde kelimeler açık şekilde «evrākı, sāzını» olarak yazılmıştır. Bu imlâ esas alınır, cümlede fail ile fiil arasında bir tutarsızlık olduğu göze çarpar, çünkü «sāzını» kelimesi nesne durumunda olacağı için geçişli bir fiili gerektirir. Ayrıca paralel olan her iki cümlede «sāzını» ile «evrākı» kelimeleri arasında da bir uyumsuzluk söz konusu olur. Bu hususları göz önüne alarak ve mânayı da düşünerek ibareyi yukarıdaki şekilde tashih ettik.

(321b-6) iltimāsından (< iltimās + i + n + dın) «iltimasından». Bilindiği gibi zamir n'si (pronominal n) bazı zamir çekimlerinde ortaya çıkmış, daha sonra analogi yoluyla iyelik eki almış isimlerde, iyelik ekiyle hal eki arasında da görülmeye başlanmıştır. Eski Türkçe'de kullanış sahasına çıkan bu sesin, Doğu Türkçesi'nde kullanış sahası daralmış, Batı Türkçesi'nde ise kaide halinde kullanılır olmuştur (fazla bilgi için bk. A. Von G a b a i n, *AGr.* § 193; J. E c k m a n n, *Chag. Man.* § 32; M. E r g i n, *TDB* § 191). Metnimizde bu sesin kullanış karışık. Ancak manzum kısımda kullanışın vezne bağlı olduğu açıkça görülmektedir :

nukl gam u bāde yürek kōmdın

'ūd hacil nālışim efgānıdın

barça makāmātlarındın kalıp

hāmīle hotun kibi karmıg salıp

(322a-2) d ip (< di-p). Bilindiği gibi Eski Türkçe'de kelime başında d sesi bulunmamaktaydı. Doğu Türkçesi kelime başındaki t sesini genellikle korumakta (bk. J. E c k m a n n, *Chag. Man.* § 16), Batı Türkçesi ise bazı kelimelerde baştaki t sesini d yapmaktadır. (bk. M. E r g i n, *TDB* § 101). Diğer Çağatay edebî metinlerinde olduğu gibi metnimizde de bazı kelimelerde t'li ve d'li şekillerin birlikte kullanıldığı dikkati çekmektedir. Belirli kelimelere inhisar eden bu hususiyetin metnimizdeki durumu şöyledir :

di- (t'li şekil metinde yer almamaktadır)

dik (8 yerde) ~ *tig* (5 yerde)

dağ (1 ») ~ *tağ* (1 »)

(1) *bile* (< *birle* «birlikte, beraber»): Türkçe'de bazı kelime kökleri ile eklerdeki titrek *r* ünsüzünün düştüğünü, bazı kelimelerde de ikili şeklin, yâni ünsüzün düşmüş ve düşmemiş şeklinin, birlikte kullanıldığını bilmekteyiz. Metnimizde de durum aynıdır :

er- (1 yerde), *ir-* (22 yerde) ~ *i-* (9 yerde)

birle (6 ») ~ *bile* (14 »), *bilen* (2 »)

(3) *feryādima* (< *feryād+ı+m+a*): Eski Türkçe'de yaklaşma hali eki *+ka/+ke*, 1. ve 2. şahıs iyelik eklerinden sonra *+a/+e*, 3 şahıs iyelik ekinden sonra da, zamir n'sini bünyesine alarak *+ña/+ne* idi (bk. A.von Gabaïn, *AGr.* § 180; T. Tekin, *Gr. Ork. Turk.* § 3.2144). Bu husus metnimizde de devam etmektedir: *barçamız+a* (117) *barçamız+a* (28, 127), *başımız+a* (22), *gamzem+e* (41), *ehli+n+e* (55).

(12) *çığdı* «ses yükseldi»: *çığ-* fiili Radloff, *Wb.*'da *çık-* varyantı olarak gösterilip «ses yükselmek» mânası verilmiştir. Nitekim 67 beyitte de aynı mânada *çık-* fiili kullanılmıştır.

(1) *tıngladım* «dinledim»: *tıngla-* fiilinin daha sonraları ince sıraya geçtiği görülmektedir. Ancak metnimizde fiilin bir yerde kullanılışı kalın veya ince sırada oluşunu tesbite imkân vermemektedir. Bu sebeple aslı şekli tercih ettik.

(14) Beytin kafiyelerini teşkil eden «*āvāz*» ve «*sezāvār*» kelimelerinde bir uyumsuzluk olduğu açıktır. Ancak klasik edebiyatımızda kafiyenin daha ziyade göz için tertip edildiği düşünülürse, bir ölçüde şairin hatası mazur görülebilir.

(15) *be-yek nāgehān* veya *be-yek nāgeh* (112) «bir anda, birdenbire» gibi kullanılışlar metnimiz için bir hususiyet olmalıdır.

(17) *taytıp* (< *tay-t-ı-p*) «serilip»: Kelime kök ve genişlemiş şekilleriyle süzlüklerde şöylece yer almaktadır: A.von Gabaïn, *AGr.* *tay-* «kaymak»; *Divân*: *tay-* «kaymak», *tayıt-* «kaydırmak», *tayış-* «kaymakta yarış etmek»; Şeyh Süleyman Lugatı: *tayıl-* «serilmek»; *Kırgız Sözlüğü*: *tay-* «kaymak, çıkmak, düşmek, mec. eskimeye yüz tutmak»; Ebû Hayyân, *El-İdrâk*: *tayan-* «kaymak». Kök *tay-* olduğuna

göre *tayt-* şekli *-t-* taktitif ekiyle genişlemiş şekildir. Ancak metinde fiilin geçişli bir mâna vermediği, bilâkis dönüşlülük ifâdesi taşıdığı açıktır.

(22) başıñıza ve barçañıza (28, 127) kelimelerinde yaygın imlâdan farklı olarak *ñg* sesinin *ع* yerine *ك* ile yazılması metnimizin imlâsı bakımından bir istisnadır

(25) İki ünlü arasında kalan ön damak *k* ünsüzünün yumuşamasını kabul etmek metnimiz için mümkün olmadığından, *işikin*, *işekiñg* (61) okuyuşlarını tercih ettik. Buna mukabil arka damak ünsüzü *k*'nin *ğ* olması çok daha önceleri başlayan bir değişmedir : *barmağın* (47) gibi.

(29) *bigin* «gibi» edatına bir yerde rastlanmaktadır. Yaygın şekilde ise «*kibi*» şekli kullanılmıştır. Batı Türkçesi'nde yaygınlaşan «*bigin*» şeklinin metnimizde görülmesi dikkat çekicidir.

(30) *uluğ* «ulu, yüce»; bilindiği gibi Batı Türkçesi iki ve daha fazla heceli kelimelerin sonundaki *ğ*, *g* seslerini düşürdüğü halde, Doğu Türkçesi bu sesleri ya aynen muhafaza eder, ya da *k > ğ*, *k > g* değişmesine uğratar.

(31) *halâyık* (< Ar. *halâ'ik*) «halk»; arapça asıllı kelimelerdeki hemzenin, *y* sesine dönüşmesi Doğu Türkçesi'nde yaygın bir ses değişmesidir.

(32) *ka ysı* «hangi» yanında «*kam*» (51, 63) şeklinin de metinde yer aldığı görülmektedir. Bilindiği gibi Eski Türkçe'deki «*kanyu*» kelimesi daha sonra *ny* çift sesinin *n* ve *y* olarak ikiye ayrılması ile «*kayu*» ve «*kam*» şekillerini almıştır. Doğu Türkçesi bu şekillerden «*kayu*»yu, Batı Türkçesi ise «*kam*»yı devam ettirmiştir. Ayrıca Uygur devrinde Budist metinlerinde «*kayu*» şekli, Mani metinlerinde ise «*kam*» şekli daha çok kullanılmıştır.

(48) *ur arlar* «vururlar» yanında «*ururlar*» (98) şeklinin kullanılması bir ifâde özelliği olmalıdır.

(60) *mâ der-i beçgân* «çocuklar anası» terkinde «*beçegân*» kelimesini «*beçgân*» şeklinde okumamız vezin zaruretiyledir.

(61) «*sür işekiñg ilgeri kalsun atıñg*» mısraı, Anadolu halkı ağzında yaşamakta olan «Geçti Bor'un pazarı, sür eşegini Niğde'ye» sözünü hatırlatmaktadır.

(63) *tatıp*; fiil kökünün *tat-* «tatmak» (bk. *AGr.*, Glossar; *EDPT*), veya *tat-* «tat vermek» (bk. *Dîvân*, Dizin) olduğu hususunda

tereddüt bulunmaktadır. *tat-* geçişli, *tatı-* ise geçişsiz bir fiildir. Beytin mânasını göz önüne alarak Dizin'de *tat-* şeklini tercih ettik.

(72) *çıda-* «tahammül etmek, katlanmak, dayanmak» fiili bilhassa Kırgız Türkçesi'nde çeşitli türetilmiş şekilleriyle yaygın olarak kullanılmaktadır: *çıdam* «sabır, tahammül», *çıdamsız* «sabırsız, tahammülsüz, tahammül edilmez», *çıdamsızdan-* «sabırsızlanmak», *çıdat-* «sabırsız etmek, tahammülsüz bırakmak» gibi (*Kırgız Sözl.*). Batı Türkçesi'nde ise sadece *çıdam* «sabır» şeklini tesbit edebiliyoruz (*Tar. Sözl.*).

(75) *çurağıl* (< *çura-ğıl*); *çura-* fiiline maalesef baktığımız sözlüklerde rastlayamadık. Radloff sözlüğünde *çür* «zusammen, einzig» şeklinde bir isim bulunmaktadır. Kanaatimizce *çura-* fiili *çur* isminden +*a-* isimden fiil yapma ekiyle türetilmiş bir kelimedir. Türkçe'de kelimelerin çeşitli sebeplerle sıra değiştirdiği göz önüne alınırsa, *çur* veya *çor* isminin, ç ünsüzü tesiriyle ince sıraya geçmesi normal karşılanır. Ayrıca *Dîvân*'da yer alan *çor* «avret yeri bitişik olan kadın; sarılgan bitki (Oğuzca)» kelimesinin de aynı kökle ilgili olduğu açıktır. Bu hususları dikkate alarak *çura-* fiiline «toplamak, bir araya getirmek, tutmak» gibi bir mâna vermeği uygun bulduk.

(76) *menem* ve *içerem* (79) şekillerinde Azerî Türkçesi'nin tesiri barizdir. (bk. *Kâmrân* I, not: 8/6).

(84) *baştın ayağıñg* ve *baştın ayağım* (93) gibi Batı Türkçesi'nin pek kullanmadığı şekiller metnimiz için bir ifâde özelliği taşımaktadır.

(85) *tigtür*: «*kayda yiter tigtür*», *tigler*: «*tanbüre tigler*», (103), *tigniñ*: «*tanbüre tigniñ*» (118) söyleyişlerinde, *tig* edatna getirilen +*tür*, +*ler*, +*niñ* ekleri, aslında edatın değil, «*yiter tig, tanbüre tig*» şeklinde edat grubunun ekleridir.

(98) *sulu-* «dinlendirmek» Radloff, *Wb.*'ta Kazakça olarak gösterilmiştir (c. IV, 775). Yayın kullanılış tarzı göz önüne alınırsa, kelimenin metne uygun düştüğü görülür. Ancak beyti göz önüne alarak, kelimeye «hırpalamak» mânâsı verdik.

(105) *iñgre-* «inlemek» (< *iñg+re-*) müteradifi olarak Batı Türkçesi'nde *iñgle-* (< *iñg+le-*) şekli yaygınlaşmıştır. Eski Türkçe'de işlek şekilde kullanılan +*ra-*/+*re-* isimden fiil yapma eki daha sonra canlılığını yitirmiştir.

D İ Z İ N

- A
- 'a c e b (A.): acep, tuhaf, şaşılacak
'a. şām 9
- a ç - : açmak
a.-mağın (ağzımın a.) 58
- 'a d ā v e t (A.): düşmanlık
'a. çeriğin ber-çaraf kıl-129
- 'a d ū (A.): düşman
'a. bol-106
- 'a f v (A.): affetme, bağışlama
'a. kıl-127
- ā g ā h (F.): bilgili, haberli, vâkıf
ā. min 28
- a ğ ı z : ağız
a. +ımın (ağzımın) 58
- a ħ b ā b (A.): ahbap, dost
a. iltimâsının 321b-6
- ā h e n g (F.): âhenk, düzen, uygunluk
ā. tüz-24
- ā h e n g - i p ā k (F.): temiz, kusursuz âhenk
ā. kıl-29
- ā h e n g - i y a r a ş m a k (F., yaraşmak T.): uyuşma, dostluk âhengi
ā +nı sâz kıl-128
- ā h e n g - i z ī r (f.): sazın en ince, en tiz telinin çıkarıldığı âhenk, ses
ā. tüz-90
- ā ħ ı r (A.): son, sonunda
ā. zamân 101
- a ħ m e d ī (k.a.): Ahmedî
a. 322a-3
- a ħ s e n a ' l l ā h u ħ ā t i - m e t e h u (A.): Allah onun sonunu güzel etsin
a. 322a-3
- a ħ y ā (A.): canlılar, diriler
a. (râzık-ı cemî'i a.) 321b-2
- a ħ z ā n (A.): hüzinler, kederler, sıkıntılar
a. (külbe-i a.) 2
- a k - : akmak
a. -ıp (köz yaşının seyl-i ħ ū n a.) 5
- 'ā k ı b e t (A. 'akıbet): son, nihayet
'ā. -i kâr 128
- 'ā k ı b e t - i k ā r (F., 'akıbet A.): işin sonunda, neticede
'ā. 128
- 'ā k ı b e t ü ' l - k ı ş ş a (A.): kışsa sonunda, hikâye so-

- nunda
 'ā. 109
 'aḳl (A.): akıl, insandaki, bilme, ayırt etme ve karar verme kabiliyeti
 'a. hüveydā bol- 7
 'a. +nġ 50
 al- : almak
 a. ! (köñglini a.!) 125
 'alā (A.): üst, üzere
 'a. ḳader-i ḥāl 322a-1
 'alā ḳader-i ḥāl (A.): hal üzere, hale göre, takdir üzere
 'a. 322a-1
 alardın : onlardan; bk. ol
 'alef (A.): hayvan yemi, ot
 'a. (bed-'a.) 83
 'ālī (A.): yüce, ulu
 'ā. -cenāb 76
 'ālī-cenāb (F., kelimeler A.): şerefli, haysiyetli; cömert
 'ā. 76
 altın : altta, alt tarafta
 a. yat- 73
 'amel (A.): iş, niyet; eskiden Türk müziğinde kullanılan güfteli bir form
 'a. 19, 40
 ammā ba'du (A.): bundan sonra
 a. 321b-6
 ança : o şekilde, öyle, onun gibi, o kadar; bk. ol
 andelīb (A.): bülbül
 'a. 52
 andın : ondan; bk. ol
 aṅga : ona; bk. ol
 anı : onu; bk. ol
 anıṅ : onun; bk. ol
 'ār (A.): âr, utanma, haya
 'ā. (neng ü 'ā.) 118
 ara : ara, arasında
 a. (ḥalâyıḳ a.) 31
 a. +dın 38, 112
 a. +sında 321b-6
 ārām (F.): dinlenme, durma, istirahat
 ā. i- 9
 'arbede (A.): arbede, kavga, patırtı
 'a. vü ceng 23
 artuḳ : fazla
 a. (ḥaddıdın a.) 104
 as- : asmak
 a. -ay min 105
 'āşī (A.): âsi, isyan eden
 'ā. ümmetlerniṅ sefā'at-ḥ'āhı 321b-5
 aş- : aşmak, fâzlaşmak; yaymak
 a. -tı 130
 a. -ıp 70
 aşuḳ- : acele etmek, aceleyle gitmek, koşuşmak
 a. -up 15
 at : ad, isim
 a. +ım 30, 31
 a. +nġ 61, 74
 āvāz (F.): ses, sedâ
 ā. 14
 ay : ay
 a. (yulduz u a.) 10
 a. +dın berī 91
 ay- : söylemek, demek; krş.
 ayt-
 a. -ur min (ḥaber a.) 78
 a. -ğanı (cevāb a.) 324a-9,

- 325-a2, 325b-5, 326a-9,
327a-1, 327b-2
- ay a ğ : ayak; krş. ay a k
a. +ım (baştın a.) 93
a. +ıñg (başınğ a.) 106
(baştın a.) 84
a. +ıñgı 48
- ay a k : ayak; krş. ay a ğ
a. (baştın a.) 45, 68, 82
- 'ay ş (A.): yaşama
'a. u şarab 39
- 'ay ş u şarab (F., kelimeler
A.): yeme-içme, eğlence
'a. +nıñ bünyadı min 39
- ay t - : söylemek, demek; krş.
ay -
a. -ay 26
a. -kanı (cevab a.) 323b-6
- 'ay y â r (A.): hilekâr, dolan-
dırıcı, kurnaz
'a. (hurdek-i 'a.) 88
- 'ay y â re (A.): sahtekâr, hile-
kâr, dolandırıcı kadın
'a. (fitne-i 'a. min) 102
- â z â de (F.): hür, serbest
â. min 80
â. vü yek-târe min 102
a. +ler 54

B

- b a h â (F.): değer, kıymet;
bedel
b. (sehl b. birle sat-) 69
- b a ğ r (A.): deniz
b. +ıda (derd ü elem b.)
66
- b a ğ ş (A.): bahis, söz; iddia
b. 20, 110
- b a ğ ş u ma k â m â t (F., ke-
limeler A.): bahis ve ma-
kamlar
b. +ta 110
- b â k (F.): korku; mahzur
b. 67
b. eyle- «korkmak» 7
- b â m (F.): çatı, dam; kubbe
b. +ıda (felek b.) 13
- b a r - : varmak, gitmek; göç-
mek, yok olmak
b. -dı 11, 114
b. -ip (kâlebidin rûh b.) 17
- b a r ç a : bütün, hep
b. 30, 36, 55, 69, 89, 115,
122
b. +nıñ 39, 125
b. +ğa 26
b. +dın 30, 41, 80
b. +sı 9, 20, 110
b. +sını 108
b. +mıza 117
b. +nıza 28, 127
- b a r ı : hep, hepsi, tamamı
b. 93, 121
b. +nı köydür- 108
b. +dındur 64
- b a r m a ğ : parmak; krş.
b a r m a k
b. +nı yi- «vurulmak, ça-
lınmak» 47
- b â b (A.): konu, husus
b. 49
b. +ıda (cümle fünün b.)
80
- b â de (F.): şarap, içki
b. 4
- b a ğ l a - : bağlamak, kurmak
b. -p (hayâl b.) 117

- b a r m a k** : parmak; krg.
 b a r m a ğ
 b. bile 46
- b a s -** : basmak
 b. ! 35
- b a ş** : baş
 b. (hırkasıdın b. çıkar-) 76
 b. +ta 5
 b. +tın ayak 45, 68, 82
 b. +tın ayagım 93
 b. +tın ayagıñ 84
 b. +ıñ 37, 106
 b. +ıda 94
 b. +ıñza 22
- b a ş k a** : başka, diğér
 b. 124
- b a ş l a -** : başlamak
 b. -dı (söz b.) 27
- b ā t ı l** (A.) : boş, beyhude; çü-
 rük, sağlam olmayan
 b. +a 68
 b. u bî-bāk biz 121
- b ā z** (F.) : tekrar, yeniden, geri
 b. kıl- «açmak» 25
- b ā z ā r i** (F.) : şöhretli
 b. +ni (cimri-i b.) 57
- b e ç g ā n** (F. beçegān) : yavru-
 lar, çocuklar
 b. (māder-i b.) 60
- b e d** (F.) : kötü, fena
 b. -'alef 83
- b e d - ' a l e f** (F., 'alef A.) :
 soysuz, hayasız, saygısız;
 dikkatsiz
 b. (der-be-der-i b.) 83
- b e l ā** (A.) : belâ, felâket, mu-
 sabet, gam, keder
 b. destide kal- 96
- b e l k i** (F.) : belki
 b. 78, 82
- b e n ğ i** (F.) : esrar tiryakisi,
 esrarkeş
 b. bol- 87
- b e r ā y** (F.) : için, maksadiyle
 b. -ı ħudā 58
- b e r ā y - ı ħ u d ā** (F.) : Allah
 için
 b. 58.
- b e r i** (A.) : temiz, pâk; nisbet
 edilemez
 b. (aydın b.) 91
- b e r k** (A.) : şimşek
 b. -ı 'ışk 66
- b e r k - ı ' i ş k** (F., kelimeler
 A.) : aşk şimşegi
 b. ur- 66
- b e r - r ū y - ı ħ ā k** (F.) : yer-
 yüzünde, yer yüzü üzerine
 b. tayt- 17
- b e r - t a r a f** (F., taraf A.) :
 bir yana ayrılan
 b. kıl- 129
- b e s** (F.) : yeter, kâfi; çok
 b. 3, 47, 118
- b e s i** (F.) : pekçok
 b. 117
- b e - t e n g** (F.) : sıkıntı ile,
 muzdarîp olarak
 b. kil- «bunalmak, sıkıl-
 mak, daralmak» 12
- b e - y e k** (F.) : birden, bir
 defada
 b. nāgeh «bir anda, birden
 bire» 112
 b. nāgehān «bir anda, bir-
 den bire» 15
- b ı ç a k** : bıçak; mızrab
 b. birle 98
- b i - b ā k** (F.) : korkusuz
 b. (bâıl u b. biz) 121

- bî-ğāre (F.): gâresiz, zavallı
 b. +de (men-i b.) 120
 b. +lerniñ penâhı 321b-4
- bî-edeb (F., edeb A.): edepsiz, hayasız
 b. 60, 75
- bî-gāne (F.): ilgisiz, kayıtsız
 b. min 77
- bigin : gibi; krş. kibi
 b. ('ūd b.) 29
- bî-ḥayā (F., ḥayā A.): hayasız, edepsiz, utanmaz
 b. (ḳobuz-ı b.) 58
- bî-ḥired (F.): akılsız
 b. 84
 b. (tanbüre-i b.-i nā-şavāb) 32
- bî-hüde (F.): boş, boşuna, beyhude; krş. bî-hüde
 b. 37
- bî-hüde (F.): boş, boşuna, beyhude; krş. bî-hüde
 b. 22, 94, 123
- bî-ḳarār (F., ḳarār A.):
 b. (ḳobuz-ı b.) 51
- bî-ḳıyās (F., ḳıyās A.): kıyas edilemez, ölçüye gelmez, hadsiz
 b. (sipās-i b.) 321b-1
- bil- : bilmek
 b. -ür min 62
 b. -ür sin 35
 b. -iñg 39
 b. -ip 123
 b. -güçe 96
- bile : birlikte, beraber; krş.
 bilen, birle
 b. 323b-6, 324a-9, 325a-2, 325b-5, 326a-9, 327a-1, 327b-2, 1, 23, 46, 77, 103, 116
 b. +dür 43
- bilen : birlikte, beraber : krş.
 bile, birle
 b. 43, 108
- bilig : bilgi
 b. bil- 35
- bir : bir
 b. 1, 18, 40, 51, 63, 120, 124
 b. bir 26
 b. birni 20
 b. niçe 321b-6
 b. +ni (bir b.) 20
- bir- : vermek
 b. -di (güş-tāb b.) 49
 (infi'al b.) 117
- bî-rāh (F.): yolsuz, bir yola girmemiş, bir tarikate bağlanmamış, usul erkân bilmez
 b. min 127
 b. +mı (da'vî-i b.) 34
- biri : biri, birisi
 b. (her b.) 18, 19
- birisi : birisi
 b. (her b.) 91
- birle : birlikte, beraber; krş.
 bile, bilen
 b. 321b-7, 1, 32, 69, 98, 110
- bî-uşül (F., uşül A.): usulsuz, tertibsiz, düzensiz
 b. 45
- biz : biz
 b. +ge 118
- bol- : olmak
 b. -ur (cem' b.) 91
 b. -urlar (cem' b.) 97
 b. -dum (revān b.) 15
 b. -dı (meşhür b.) 106

- b. -ğay ('adū b.) 31
 b. -ğul (ziyād b.) 116
 b. -up 122
 (bengī b.) 87
 (hüveydā b.) 7
 (igri b.) 37
 b. -madı (hem-dem b.) 81
 b o s a ğ a : eşik
 b. +dın qop- 101
 b o y : boy
 b. +iñg 37
 b o y u n : boyun
 b. +iñg (boyniñg) 50
 b. +in (boynın uzat-) 38
 b o z - : bozmak, dağıtmak
 b. -dılar (meclisini b.) 111
 b u : bu (işaret sıfatı)
 b. 321b-6, 322a-2, 322a-3, 6,
 11, 14, 22, 23, 35, 46,
 100, 104, 113
 b u ğ z (A.): kin, nefret
 b. u ğased 84
 b ü n y ā d (F.): asıl, esas, temel
 b. +ı ('ays u tarabniñg b.)
 39

C

- c ā m (F.): kadeh
 c. u kadeh 16
 c. -ı zehr 79
 c ā m - ı z e h r (F.): zehir kadehi
 c. iç- 79
 c ā n (F.): can, ruh
 c. 63
 c. +da 5
 c. +dın be-teng kil- 12
 c. +dın toy- 110
 c ā n - d ū z (F.): can sıkın
 c. (nāvek-i c.) 89
 c e l e b (F.): fahişe
 c. (çiraylıq c.) 75
 c e l l e c e l ā l u h u (A.): «Celâlî yücedir.» mânasında bir söz olup Allah'ın yüce adı anıldığında birlikte söylenilir.
 c. 321b-1
 c e m ' (A.): toplama, yığma
 c. bol- 91, 97
 c. -i melengler 87
 c. -i sâz 18, 109, 128
 c e m ā ' a t (A.): topluluk
 c. 121
 c e m i ' (A.): bütün, hep
 c. -i ahyā 321b-2
 c e m i ' - i a h y ā (F., kelimeler A.): canlıların hepsi, dirilerin tamamı
 c. (râzık-ı c.) 321b-2
 c e m ' - i m e l e n g (F., cem' A.): melengler topluluğu
 c. +ler 87
 c e m ' - i s ā z (F., cem' A.): saz topluluğu
 c. 18
 c e n ā b (A.): hazret (şeref ve ululuk için kullanılan bir söz)
 c. ('ālī-c.) 76
 c e n g (F.): savaş, vuruşma
 c. ü figān 20
 c. ('arbede vü c.) 23
 c e v ā b (A.): cevap
 c. 26
 c. ay- 324a-9, 325a-2, 325b-5, 326a-9, 327a-1, 327b-2
 c. ayt- 323b-6

- c. di- 32
 cezā (A.): ceza
 c. tap- 122
 ciger (F.): ciğer, yürek
 c.-süz 89
 ciger-süz (F.): ciğer yakan
 c. 89
 cihān (F.): cihan, dünya,
 âlem
 c. köç- 114
 c. (halk-ı c.) 9, 67
 c. +dın 92
 c. +dın (halk-ı c.) 90
 cimrî (F.): cimri, soysuz,
 alçak
 c. -i bazarî 57
 cimrî-i bazarî (F.): pazar
 soysuzu
 c. +ni 57
 cüy (F.): arayan, arayıcı
 c. (fitne-c.) 21
 cümle (A.): bütün, hep
 c. 26, 28, 53, 56, 80, 92,
 93, 97
 c. -i şeyhiñni 107
 c. +ni 40
 c. +dın 102
 cümle-i şeyh (F., kelime-
 ler A.): şeyhlerin cümlesi
 c. +iñni 107
 cünün (A.): delilik
 c. (hevâ-yı c.) 5

Ç

- çāk (F.): yarık, yırtık
 ç. eyle- «yirtmak, parça-
 lamak» 7

- çāker (F.): köle, yanaşma
 ç. -i dergâh 127
 ç. +im 56
 çāker-i dergâh (F.): der-
 gâhın kölesi, dergâha hiz-
 met eden
 ç. min 127
 çal- : çalmak (müzik âletleri
 için)
 ç. -ar 96
 çaruk (F. çarug): çarık
 ç. kibi 59
 çeng (F.): çeng, kanuna ben-
 zer ve dik tutularak çalı-
 nan bir müzik âleti
 ç. 324a-1, 38
 ç. (gavga-yı ç.) 12
 çerig : asker
 ç. +in ('adâvet ç. ber-çaraf
 kıl-) 129
 çıda- : sabr etmek, sebat
 etmek; muktedir olmak ;
 imkân bulmak; tahammül
 etmek
 ç. -ğan 72
 çığ- : meydana gelmek; ses
 yükselmek
 ç. -dı (gavga-yı çeng ç.) 12
 çık- : çıkmak
 ç. -tım 8
 ç. -dı 6, 112
 çıkar- : çıkarmak
 ç. -ıp (baş ç.) 76
 çiraylık : güzel yüzlü, gü-
 zel görünüşlü, gösterişli
 ç. celeb 75
 çura- : toplamak, bir araya
 getirmek; tutmak
 ç. -gil 75

- ç ü (F. çū) : çünkü; krş. ç ün
ç. 35, 77
ç ün (F. çün) : çünkü; krş. ç ü
ç. 125
ç üst (F.) : çabuk, çevik
ç. kop- 126

D

- d ā d (F.) : adalet, doğruluk,
meded
d. 116
da ğ ı : dahi
d. bes «bu kadar çok» 118
d ā niş (F.) : bilme, bilis
d. (da'vī-i d. kıl-) 71
d ā r (F.) : tutan
d. (kemān-d.) 88
da 'vī (A.) : dāva, iddia
d. -i bī-rāh 34
d. -i dāniş 71
da 'vī-i bī-rāh (F., da'vī
A.) : yolsuz, dāva, boş iddia
d. +nı koy- 34
da 'vī-i dāniş (F., da'vī
A.) : bilgiçlik taslama
d. kıl- 71
d ā yim (A. dā'im) : daima
d. 43
d e f (A. deff) : tef
d. +iñni kir- 62
d e h r (F.) : dünya
d. (selāfin-i d.) 79
d. +din (meşgale-i d. āzā-
deler) 54
d e m (F.) : soluk, nefes; an,
vakit, zaman
d. (her d.) 5
(ol d.) 16, 90
(hem-d.) 81, 92
d e n ī (A.) : alçak, bayağı
d. (ey d.) 48
d e r - b e - d e r (F.) : derbeder,
serseri, perişan
d. -i bed-'alef 83
d e r d (F.) : dert, keder, tasa
d. ü elem 66
d e r g ā h (F.) : dergāh, kapı,
eşik, büyük zātların huzu-
ru; bir şeyhin oturduğu
veya tarikat ulularından
birinin yattığı yer
d. (çāker-i d.) 127
d e r d n ā k (F.) : dertli
d. 47
d e s t (F.) : el
d. +ide (belā d. kal-) 96
d. +idin 116
d e s t - m ā l (F.) : mendil; el
oyuncağı
d. eyle- 44
d e v l e t (A.) : devlet, baht
açıklığı
d. ü nuşret 116
d e v r ā n (A.) : dünya, felek;
talih, zaman, devir
d. 95
d. (miñnet-i d.) 1
d i - : demek
d. -r sin 70
d. -r 32
d. -dim 14
d. -di 22, 28, 33, 39, 45, 51,
58, 63, 70, 76, 83, 88, 95,
101, 105, 109, 113, 120,
123, 124, 126
d. -diler 115
d. -ge sin 59
d. -p 322a-2
d. -gen 53

d. -mes 99
 dīde (F.): göz
 d. -i cān 2
 dīde-i cān (F.): can gözü,
 kalb gözü
 d. 2
 dik : gibi; krs. tig
 d. 24, 44, 57, 63, 85, 92, 94,
 95
 dil (F.): gönül
 d. -ārām 49
 d. -i ğamnāk 6
 dil-ārām (F.): gönül alan,
 gönle ferahlık veren
 d. 49
 dil-i ğamnāk (F., gamm
 A.): gamlı gönül
 d. +tın 6
 dīv (F.): dev
 d. ü perī 97
 dūz (F.): diken
 d. (cān-d.) 89
 dünyī (A.): dünya
 d. +de 64
 dūrūd (F.): selām, dua, me-
 dih, övme
 d. 321b-3

E

ebū bekr (k.a.): Ebū Bekir
 e. 86
 ed-dā'i'l-müslimīn
 (A.): müslümanların dua-
 cısı
 e. 322a-3
 ef'āl (A.): fiiller, işler
 e. +nı (bī-hüde e. koy-)
 123
 efgān (F.): ıztırap ile bağı-
 rıp çağırma
 e. +ıdın (nālišim e.) 4
 eflāk (A.): felekler, gökler
 e. +tın (perde-i e. öt-) 6
 efzūn (F.): fazla, çok
 e. (barçadın e.) 41
 ehl (A.): sahip, malik, muta-
 sarrıf; maharetli, kabili-
 yetli, bir işin ustası; hal-
 den anlayan
 e. -i dilī 78
 e. -i tabī'at 322a-1, 43
 e. -i tarikat 77, 84
 e. +ine (zūrefā e.) 55
 ehl-i dilī (F., ehl A.): bir
 gönül ehli
 e. tap- 78
 ehl-i tabī'at (F., kelime-
 ler A.): tabiat sahibi, zevk
 sahibi
 e. 43
 e. +lar 322a-1
 ehl-i tarikat (F., kelime-
 ler A.): tarikat sahibi, bir
 tarikate mensup
 e. 77, 84
 elem (A.): elem, üzüntü
 e. 5
 e. (derd ü e.) 66
 endek (F.): az, azıcık; biraz,
 birazcık
 e. 322a-1
 engiz (F.): koparan, karıştı-
 ran
 e. (şu'bede-e.) 65
 envār (A.): nurlar
 e. (pertev-i e.) 10
 er : er, yiğit
 e. 124
 er- : olmak; krs. i-, ir-

- e. -di (baḥs e.) 20
eşref (A.): en şerefli
e. -i mevcûdât 321b-4
eşref-i mevcûdât (F.,
kelimeler A.): varlıkların
en şerefli; Hz. Muham-
med
e. 321b-4
eşyâ (A.): eşya, nesnelere,
mevcut olan her şey
e. (hâlık-ı küll-i e.) 321b-1
e. +dın 321b-2
evrâk (A.): varaklar, yap-
raklar
e. 321b-6
evşâf (A.): vasıflar, hususi-
yetler
e. 321b-7
evvel (A.): evvel, önce
s. 323a-3
ey : ey; krs. i
e. 45, 48, 60, 70, 73, 75, 84,
95, 105, 115, 116, 125
eyâ (F.): ey, hey
e. 49, 85, 120
eyle - eylemek, yapmak
e. -di (bâk e.) 7
(dest-mâl e.) 44
ez-güzâf (F.): boşuna, bey-
hude,
e. 23, 104

F

- fakr (A.): yoksulluk; mev-
hum varlıktan kurtulup
Fenâ fi'llâh'a mazhar ol-
mak
f. ile 76
felek (A.): felek, gökkubbe

- f. bâmıda 13
felekî (F.): dayak düşkünü
f. +ni nâ-pedîd kıl- 107
fen (A. fenn): fen; hüner
f. +niñ 322a-2
feryâd (F.): feryad, bağırıp
çağırma; yaygara
f. (nâle vü f. kıl-) 73
f. +ıma 3
feryâd-res (F.): feryada
yetişen, dert ortağı
f. 3
fevt (A.): elden çıkma, kay-
betme
f. kıl- 40
fiğân (F.): ızdırap ile bağırıp
çağırma, inleme
f. çık- 6, 112
kıl- 114
tüz- 38, 111
f. (ceng ü f.) 20
fi'l (A.): fiil, hareket, iş
f. +i aş- «kızmak» 70
fi'l-ḥâl (A.): bu anda, he-
men, şimdi
f. 119
fitne (A.): fitne, fesat, ara-
bozma, karışıklık
f. işkin bâz kıl- 25
f. -cüy 21
f. -ger 125
f. -i âhir zamân 101
f. -i 'ayyâre 102
f. vü gavgâ 22
fitne-cüy (F., fitne A.)
fitne arayan, karışıklık çı-
karan
f. 21
fitne-ger (F., fitne A.):
fitneci

- f. 125
 fitne-i âhir (F., kelimeler A.): son zamanda, kıyamet günü ortaya çıkacak fitne
 f. zamân 101
 fitne-i 'a yy âre (F., kelimeler A.): hilekâr kadın fitnessi
 f. min 102
 fuķarâ (A.): fakirler, fakir ehli olanlar
 f. hem-demi 81
 fuķur (A.): fakirler
 f. 100
 fużül (A.): lüzumsuz, bir işe yaramaz, haddini bilmez
 f. 45
 fûnûn (A.): fenler
 f. (cümle f.) 80
 (şâhib-f.) 64
 füzûn (F.): fazla, şok
 f. 64

G

- gâh (F.): bazen, arasıra
 g. 98
 gam (A. gamm): gam, keder, tasa
 g. 4
 g. birle 1
 g. +ım 92
 gamnâk (F., gamm A.): gamlı, kederli, tasalı
 g. +tın (dil-i g.) 6
 gamze (A.): yan bakış, süzgün bakış; cilve
 g. +m okı 89
 g. +me 41
 g. +lerim 41
 g. -ger 21
 gamze-ger (F., gamze A.): yan bakan, süzgün bakan, cilve kılan
 g. (tanbüre-i g.) 21
 garķ (A.): garķ, batma
 g. -ı 'ışķ 66
 garķ-ı 'ışķ (F., kelimeler A.): aşķa garķolmuş, batmış
 g. 66
 gavgâ (F.): kavga
 g. üni 13
 g. (fitne vü g.) 22
 g. -yı çeng 12
 gavgâ-yı çeng (F.): çengin gürültü koparması, çengin kavgası
 g. çığ- 12
 gayret (A.): gayret, çalışma, çabalama
 g. otı birle köy- 110
 g. +i yok 74
 gerçi (F.): gerçi, hernekadar
 g. 77
 gıçek : gıçek, bir tür saz
 g. 326b-4, 88
 guşşâ (A.): kaygı, keder
 g. +dın 99
 güş (F.): kulak
 g. tut- «kulak vermek, söylenilene dikkat etmek, dikkatle dinlemek» 124
 g. -tâb 49
 güş-tâb (F.): kulak bükme, akort etme
 g. bir- 49
 güyâ (F.): söyleyen
 g. -yı râz 18
 güyâ-yı râz (F.): sırları

- söyleyen, gaipten haber veren
g. 18
gülistān (F.): gül bahçesi
g. +ıda ('ışk g.) 52
günāh (F.): günah, Allah'ın emirlerine aykırı hareket, fiil
g. 120
güz er (F.): geçme, geçiş; istigna
g. 55, 125

H

- haber (A.): haber
h. (hakikattin h. ay-) 78
hab e ş (y.a.): Hab e ş ülkesi, Hab e ş istan
h. ilini 130
hab ī b (A.): sevgili
h. 52
hab ī ş (A.): soysuz, alçak;
pis
h. 95
hā ce (F.): hā ce, hoca
h. -i işkem-kelān 33
hā ce - i i ş kem - kel ā n (F.): büyük karınlı hā ce
h. 33
hā ce ş a fer ş ā h (k.a.): Hā ce Safer Ş ah
h. 56
hac ī l (A.): mahcup, utanmış
h. 4
had d (A.): had, sınır; derece
h. +ıdın artuk 104
hā h (F.): isteyen, dileyen
h. +ı (şefā'at-h.): 321-5
hāk (F.): toprak
h. ir- 67

- h. (ber-rūy-ı h.) 17
hāk ī kat (A.): hakikat, gerçek
h. +da 85
h. +tın (haber ay-) 78
hāl (A.): hal, durum
h. ('alā kader-i h.) 322a-1 (keyfiyet-i h.) 123
h. +nı tıngla- 13
h. +da (uşal h.) 12
hal ā y ı k (A. halā'ik): halk
h. ara 31
hā let (A.): hal, suret, keyfiyet
h. +te 11
hāl ı k (A. hāl ik): halk eden, yaratan; Yüce Allah
h. -i küll-i esyā 321b-1
hāl ı k - ı küll - i eş y ā (F., kelimeler A.): bütün varlıkları yaratan Allah
h. 321b-1
hāl ī (A.): boş, تنها
h. irmes 321b-2
hal k (A.): halk, insanlar
h. -ı cihān 9, 67, 90
h. +nıng 42
hal k - ı cih ā n (F., halk A.): cihan halkı, bu dünyada yaş an insanlar
h. 9, 67
h. +dın 90
hām ile (A.): hamile, yüklü
h. hatun gibi 36
han : han, hükümdar
h. +ı (hoten h.) 130
hā ne (F.): ev
h. (hem-h.) 77
hā r (F.): hor, hakir
h. u zār 2

- ḥarābāt (A.): harabeler, vi-
 raneler; meyhane
 ḥ. (pīr-i ḥ.) 16, 112
 (sūy-ı ḥ.) 15
 ḥ. +ta 12
 ḥarīdārī (F.): satın alma
 ḥ. (narḥ-ı ḥ.) 57
 ḥased (A.): kıskançlık, çeke-
 memezlik
 ḥ. (buğz u ḥ.) 84
 ḥasīs (A.): cimri, pinti; al-
 çak
 ḥ. 95
 ḥāşşıyyet (A.): tesir
 ḥ. +im 31
 ḥātīme (A.): son, nihayet
 ḥ. +si (kitāb ḥ.) 327b-1
 ḥatun : hatun, kadın
 ḥ. (ḥāmīle ḥ. kibi) 36
 ḥayāl (A.): hayal
 ḥ. bağla- 117
 ḥ. +ı (yār ḥ.) 3
 ḥayret (A.): hayret, şaşma,
 şaşırma
 ḥ. tūni 13
 ḥazret (A.): hazret, yüce
 ḥ. -ı zū'l-celāl 321b-1
 ḥazret-i zū'l-celāl (F.,
 kelimeler A.): Celal sahibi
 yüce Allah
 ḥ. +ğa (sipās-ı bī-kıyās ḥ.)
 321b-1
 ḥāzır (A.): hazır
 ḥ. i- 18, 119
 hele : hele
 h. 33, 45, 83, 95, 105
 hem (F.): hem; birlikte, be-
 raber
 h. 119, 126
 h. -dem 81, 92
 h. -ḥāne 77
 h. -pāye 103
 hem-dem (F.): sıkı-fıkı ar-
 kadaş, dost
 h. +i (fuḳarā h.) 81
 h. +im 92
 hem-ḥāne (F.): bir arada
 oturan, arkadaş, dost
 h. min 77
 hem-pāye (F.): aynı paye-
 de, aynı derecede, aynı se-
 viyede
 h. min 103
 her (F.): her
 h. biri 18, 19
 h. birisi 91
 h. dem 5
 h. nefesī 14, 65
 h. niçe 47, 103, 127
 h. sâz 321b-7
 hergiz (F.): asla, kat'iyen,
 hiçbir suretle
 h. 81
 hevā (A.): heves, istek
 h.-yı cünün 5
 hevā-yı cünün (F., keli-
 meler A.): delilik hevesi
 h. (bağta h.) 5
 hey : hey
 h. hey 113
 ḥırāmān (F.): salına salına
 yürüyen, naz ve eda ile yü-
 rüyen, salınan, dolaşan
 ḥ. i- 1
 ḥıred (F.): akıl
 ḥ. lāl ḳal- 11
 ḥırḳa (A.): hırka
 ḥ. +sıdın baş çıkar- 76
 hiç (F.): hiç
 h. 321-2, 49, 99

h o d (F. hōd): kendi, bizzat
 h. 125
 h. -pesend 85
 h. -rāye 103
 h o d - p e s e n d (F.): kendini beğenmiş
 h. 85
 h o d - r ā y e (F.): kendi reyine göre hareket eden, bildiğinden şaşmayan
 h. (nākış u h. min) 103
 h o ş (F.): hoş, güzel, iyi
 h. 48, 79
 h o ş l a - : hazzetmek, hoşuna gitmek
 h o t e n (y.a.): Hoten; Doğu Türkistan'da büyük ve eski bir şehir
 h. hanı 130
 h u d ā (F.): Hüda, Tanrı
 h. (berāy-ı h.) 58
 h u m (F.): küp, şarap küpü
 h. -şiken 113
 h u m - ş i k e n (F.): küp kıran
 h. (muhtesib-i h.) 113
 h ū n (F.): kan
 h. (seyl-i h.) 5
 h u r d (F.): küçük, ufak
 h. u kelān 126
 h u r d e k (F.): zeki
 h. -i 'ayyār 88
 h u r d e k - i ' a y y ā r (F., 'ayyār A.): zeki ayyar
 h. min 88
 h ū s n (A.): güzellik
 h. (memleket-i h.) 54
 h. +de aydın berī 91
 h ū r n e r (F.): hüner, mârifet
 h. birle 32
 h ü v e y d ā (F.): açık, apaçık,

belli
 h. ('aql h. bol-) 7

I

'ı ş k (A.): aşk
 'i. gülistānı 52
 'i. (berk-ı 'i.) 66
 (gark-ı 'i.) 66
 (murg-ı suhen-sāz-ı 'i.)
 53
 (rāz-ı 'i.) 53

İ

i : ey; krş. ey
 i. yā rab 14
 i - : olmak; krş. er-;
 ir-
 i. -dim (hıramān i.) 1
 (şādān i.) 1
 i. -di (ārām i.) 9
 (hāzır i.) 18, 19
 (ol i.) 3
 (şām i.) 9
 (ötüp i.) 8
 i. -se (yattım i.) 67
 (yittim i.) 16
 i b l i s (A.): şeytan
 i. (māder-i i.) 82
 i b t i d ā (A.): başlangıç
 i. +sı (mebhaş i.) 323a-3
 (söz i.) 322a-4
 i ç : iç; ara
 i. +ide (külbe-i ahzān i.) 2
 (sāz i.) 30, 88, 102
 (vaşf i.) 30
 i ç - : içmek
 i. -erem (cām-ı zehr i.) 79
 i. -er (kañ i.) 99

- i ğ r e : içinde
 i. (maḳām i.) 53
 (ot i.) 100
 i ğ i n : omuz
 i. +ige (ignige) 48
 i. +inde (igninde) 42
 42
 i ğ r i : eğri
 i. sin 45
 i. bol- 37
 i ḥ t i r ā z (A.): sakınma, çe-
 kinme, korkma
 i. kıl- 109
 i k k i : iki
 i. kedū 109
 i l : el, halk
 i. 48
 i. +ge 71
 i. +ini (ḥabeş i. sür-) 130
 i l : el; krş. ilig
 i. +ige 86
 i. +idin (faḳr i.) 79
 i l e : ile, birlikte, beraber; krş.
 i l e n
 i. (faḳr i.) 76
 i l e n : ile, birlikte, beraber;
 krş. i l e
 i. (nevbet i. ur-) 87
 i l ğ e r i : ileri, öne
 i. 61
 i l i ğ : el; krş. il
 i. koy- 35
 i l t i m ā s (A.): birşeyin yapıl-
 masını isteme, istekte bu-
 lunma, rica
 i. +ındın (aḥbāb i.) 321b-6
 i m t i ḥ ā n (A.): imtihan
 i. kıl- 20
 i n : in; yuva; ev
 i. tig- 8
 i n f i ' ā l (A.): güvenme, darıl-
 ma
 i. bir- «gücendirmek, da-
 rıltmak, kızdırmak» 117
 i ṅ ğ r e - : inlemek
 i. ! 105
 i n t i z ā r (A.): bekleme, göz-
 leme
 i. 2
 i r - : olmak; krş. e r -, i -
 i. -ür (āvāz i.) 14
 (bāk i.) 67
 (ciger-sūz i.) 89
 (efzūn i.) 41
 (fitne vü ğavġā i.) 22
 (ḥāk i.) 67
 (lāyık i.) 31
 (māder-i iblīs i.) 82
 (mecnūn i.) 41
 (kıska i.) 50
 (naḥs i.) 75
 (nāvek-i cān-düz i.) 89
 (rāzıq-ı cemī' i aḥyā i.)
 321b-2
 (ser-efrāz i.) 14
 (sevdā i.) 22
 (şāh bilen i.) 43
 (şefā'at-ḥvāhı i.) 321b-5
 (tedbīr i.) 93
 (telbīs i.) 82
 (teşhīr i.) 93
 i. -di (barıp i.) 17
 i. -mes (ḥālī i.) 321b-2
 i r i t - : eritmek
 i. -ür 24
 i ṣ e k : eşek, merkeb
 i. +iṅġ 61
 i ṣ i k : eşik, kapı
 i. +in (fitne i. bāz kıl-)
 25

işit - : işitmek
 i. -ip 27
 i. -ip (sözni i.) 33
 işkem (F.): işkembe; karın
 i. -kelân 33
 işkem-kelân (F.): büyük
 karınlı
 i. (h'âce-i i.) 33
 izâ (A.): kedere uğratma, ezi-
 yet verme
 i. kıl- 122

K

kadeh (A.): kadeh
 k. +ni koy- 16
 kader (A.) kader, alın ya-
 zısı
 k. ('alâ k. -i hâl) 322a-1
 kadr (A.): kadr, değer, şeref,
 itibar
 k. +ım (pāye-i k.) 64
 kâfir (A.): kâfir, küfre gi-
 ren; Allah'ın varlığını ve
 birliğini inkâr eden
 k. +i (perî leşgeriniñ k.)
 97
 kal - : kalmak; sona ermek
 k. -dı (belâ destide k.) 96
 (h'ured lâl k.) 11
 (ot içre k.) 100
 k. -sun (atıñg k.) 61
 k. -ip 36
 k. -madı 37
 kâleb (A.): beden, vücut
 k. +idin (rüh k. bar-) 17
 kâmet (A.): boy
 k. +ıñg 61
 k. +i 82
 kan : kan

k. iç- 99
 k. +ıdın (yürek k.) 4
 kanı : hani, nerede
 k. 51, 63
 kâr (F.): kâr, iş
 k. ('âkıbet-i k.) 128
 k. (pîr-i k.) 51, 115
 k. (üstâd-ı k.) 118
 karın : karın
 k. + mîg (karnıñg) 36
 k. +mîgga (karnıñgga) 35
 kāvāk (F.): içi boş şey, çü-
 rük, oyuk; faydasız
 k. biz 121
 kayda : nerede
 k. 85, 90
 kaysı : hangi
 k. 29, 32
 kedû (F.): kabak
 k. 106
 kel - : gelmek: krş. kil-
 k. -di 51, 113, 129
 k. -di (tekellümde k.) 63
 kelâm (A.): söz
 k. (şîrîn-k.) 42
 kelân (F.): büyük
 k. (hurd u k.) 126
 k. (işkem-k.) 33
 kemân (F.): yay, kavis
 k. -dâr 88
 kemân-dâr (F.): yay tutan
 k. (rind-i k.) 88
 kemîn (F.): çok az, pek kü-
 çük
 k. 56
 kesb (A.); çalışıp kazanma
 k. kıl- 322a-2
 key (F.): büyük
 k. (mürted-i k.) 83
 keyfiyet (A. keyfiyyet):

- nitelik
k. -i hâl 123
- keyfiyet-i hâl (F., kelimeler A.): halin niteliği
k. +nı bil- 123
- kıl- : kılmak, yapmak
k. -ur sin (da'vî-i dâniş mü k.) 71
k. -ur sin (nâle vü feryâd k.) 73
k. -ur sin (taleb k.) 60
k. -ur (âheng-i pak k.) 29
k. -adur siz (figân k.) 114
k. -dı (ber- taraf k.) 129
k. -dılar (sâz k.) 128
k. -ay (mât k.) 34
k. -ay (pây-mâl k.) 44
k. -ayın (bâz k.) 25
k. -ayın (nâ-pedid k.) 107
k. -sun (kesb k.) 322a-2
k. -alı (ihtirâz k.) 109
k. -mîng ('afv k.) 127
k. -ıp (imtihân k.) 20
k. -ıp (mürîd k.) 107
k. -ıp (nümâyiş k.) 19
k. -ıp (sitâyiş k.) 19
k. -ıp (ta'rîf k.) 323a-10, 324a-1, 324b-5, 325a-8, 326a-1, 326b-4, 327a-8
k. -urğa (izâ k.) 122
k. -ğanı (ta'rîz k.) 323a-10, 324a-1, 325b-5, 325a-8, 326a-1, 326b-4, 327a-8
k. -madım (fevt k.) 40
k. -ma! (şegaf k.) 83
- kılıç : kılıç
k. birle 98
- kılın- : kılınmak
k. -dı (ta'rîf k.) 322a-1
k. -dı (taşnîf k.) 321b-7
- kıska : kısa
k. irür 50
- kışsa (A.): kıssa, hikâye
k. +mîng 322a-2
k. +dın 99
- ki (F.): ki (bağlama edatı)
k. 321b-1, 321b-4, 28, 47, 72, 90, 113, 122
- kibi: gibi: krş. bigin
k. (çaruk k.) 59
(hatun k.) 36
(min k.) 29, 42, 53, 64
(ölügler k.) 17
(sin k.) 34, 100, 106
(tahte-i tabüt k.) 61
- kiçe: gece
k. 1, 117
- kil- : gelmek; krş. kel-
k. -ür 47
k. -dim (cândın be-teng k.) 12
- kiltür- : getirmek, çevirmek
k. -di (sâzga rüy k.) 21
- kil ü kal (F., kelimeler A.): dedi-kodu
k. 11
- kim : kim, kimse
k. 59, 96, 103, 105
- kingire: bir çeşit müzik âleti
k. 327a-8, 101, 105
- kir- : germek
k. -di (definîgni k.) 62
- kişi: kişi
k. 96
k. +dür 92
k. +ge (hiç k.) 99
- kitâb (A.): kitap
k. hâtimesi 327b-7
- kobuz : kopuz

- k. 324b-5
 k. -ı.bî-hayâ 58
 k. -ı bî-ķarâr 51
 k ö p : ayaĝa kalkmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak
 k. -ar (nefir k.) 90
 k. -tı (bosagadın k.) 101
 k. -up 126
 k o ŝ : eş, ğift
 k. tut- 124
 k o y - : koymak, bırakmak, terketmek
 k. -dı 86
 k. -ĝın 35
 k. -kın 34
 k. -uñĝ 123
 k. -up 16
 k. -man 46
 k ö ğ - : göçmek, yıkılmak
 k. -ti 114
 k ö k : gök
 k. +te 10
 k ö ñ ğ ü l : gönül
 k. -ini (kõñĝlini al-) 125
 k ö p : çok
 k. 104
 k ö r - : görmek
 k. -di 11
 k. ! 94, 122
 k. -medi 95
 k ö t e r - : kaldırmak, çekmek, toplamak, bir araya getirmek
 k. -ip (ayaĝıñĝnı k.) 48
 k ö y - : yanmak, tutuşmak
 k. -di 27
 k. -üp 110
 k. -me ! 35
 k ö y d ü r - : yakmak
 k. -üp 108

- k ö z : göz
 k. yaşı 5
 k. -i (devrân k.) 95
 k u l a ğ : kulak
 k. +ın tut- 115, 126
 k ü l b e (F.): kulube
 k. -i aĝzân 2
 k ü l b e - i a ğ z â n (F., aĝzân A.): hüznler kulubesi
 k. içide 2
 k ü l l (A.): bütün
 k. -i eşyâ 321b-1
 k ü l l - i e ŝ y â (F., kelimeler A.): eŝyanın tamamı, varlık
 k. (ĥâlık-ı k.) 321b-1
 k ü n d ü z ü n : gündüzleyin, gündüz vakti
 k. 50

L

- l â f (F.): lâf, söz, lakırdı
 l. 23, 104
 l. ur- «lâf etmek, boŝa konuşmak» 50, 71
 l a ğ z a (A.): lahza, göz ucuyla bir defa bakıncaya kadar geçen an
 l. 15, 38, 40
 l â l (A.): lâl, dilsiz
 l. ħal- «söz söyleyemez halde olmak» 11
 l â y ı ħ (A.): lâyık; yakıŝır, uygun
 l. irür 31
 l e y l i (k.a.): Leylâ; İslâm edebiyatında pek çok şair tarafından iŝlenen ve halk hikâyelerine de geçen *Ley-*

- Mecnûn* hikâyesinin kadın kahramanının adıdır. Hikâyenin menşei Arap edebiyatıdır ve h.IV./m. X. yüzyıla kadar inmektedir.
l. 41
- leşger (F.): asker
l. +i (şafâ l.) 129
l. +i (şâh-ı perî l.) 91
l. +iniñ (perî l. kâfiri) 97
- lewend (F.): levent, kabadayı, yiğit; içkici; namussuz kadın
l. 85
- lîk (F.): lâkin, fakat; krş.
lîkin
l. 85
- lîkin (F.): lâkin, fakat; krş.
lîk
l. (ve l.) 322a-2

M

- mâ (A.): o şey ki
m. vü men 113
- mâder (F.): anne
m. -i beçgân 60
m. -i iblîs 82
- mâder-i beçgân (F.): çocuklar annesi
m. 60
- mâder-i iblîs (F., iblîs A.): şeytanın annesi
m. irür 82
- mahlûkât (A.): mahluklar, yaratıklar
m. (server-i m.) 321b-3
- maķâm (A.): makam, mevki, yer; müzikte bir durak ile bir güçlünün etrafında, onlara bağılı olarak toplanmış olan seslerin tamamı
m. içre 53
m. +ım 42
- maķâmât (A.): makamlar
m. +ta (bağş u m.) 110
m. +ta (cümle m.) 26
m. +tın (cümle m.) 28
m. +larıñdın (barça m.) 36
- mañga: bana; bk. min
- ma'nî (A.): mâna
m. +si yok 121
- ma'reke (A.): savaş meydanı; gürültü, karışıklık
m. +de 72
- mât (F.): mat, yenilme
m. kııl- «yenmek» 34
- māvümen (F., kelimeler A.): bu âleme ait kaygılar, benlik dâvası
m. 113
m. di- 59
- mebhas (A.): bâb, fasıl
m. ibtidâsı 323a-3
- meçma' (A.): toplanılan yer, kavuşulan yer; topluluk
m. 21
- meclis (A.): meclis; bir meseleyi görüşmek, veya başka bir maksatla bir araya gelen insan topluluğu
m. -i sultân 65
m. +ini boz- 111
m. +ide 18
- meclis-i sultân (F., kelimeler A.): sultan huzurunda kurulan meclis
m. +da 65
- meçnûn (k.a.): Mecnûn;

- Arap menşeli *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesinin erkek kahramanı
 m. irür 41
 meger (F.): meğer
 m. 113
 meleng (F.): derviş
 m. +ler 86
 m. +ler (cem'-i m.) 87
 memleket (A.): memleket, ülke
 m. -i hüsn 54
 memleket-i hüsn (F., kelimeler A.): güzellik ülkesi
 m. +de 54
 men: ben; krş. min
 m. +em 76, 101
 men-i bî-çâre (F.): çâresiz, zavallı ben
 m. +de 120
 merdek (F.): erkekcik
 m. 99
 mesken (A.): mesken, oturlan, yer
 m. 67
 mest (F.): mest, sarhoş, kendinden geçmiş
 m. 16
 meşgale (A.): meşgale, işgüç
 m. -i dehr 54
 meşgale-i dehr (F., meşgale A.): dünya meşgalesi
 m. +din âzâdeler 54
 meşhûr (A.): meşhur, şöretli
 m. 31
 mevcûdât (A.): var olan her şey, varlıklar
 m. (eşref-i m.) 321b-4
 miñnet (A.): zahmet, eziyet, sıkıntı, keder
 m. -i devrân 1
 miñnet-i devrân (F., kelimeler A.): zamanın sıkıntısı
 m. bile 1
 min: ben; krş. men
 m. 24, 28, 46, 52, 66, 80, 90
 m. kibi 42, 53, 64
 mini 122
 miniñg 41, 114
 miniñg dik 63
 miniñg tig 51
 mañga 32, 55, 79, 93, 106
 mindin 55
 mindin: benden: bk. min
 miñg: bin
 m. (tümen m.) 38
 mini: beni; bk. min
 miniñg: benim; bk. min
 mu / mü: (sorma edatı)
 m. 60, 71, 84, 114
 mü (F.): saç
 m. (ser-i m.) 92
 muhâl (A.): mümkün olmayan, imkânsız, boş
 m. 111
 muhib (A. muhibb): seven, dost
 m. +tür 52
 muhtesib (A.): belediye memuru, zabita memuru
 m. -i hum-şiken 113
 muhtesib-i hum-şiken (F., muhtesib A.): şarap küpünü kıran zabita memuru
 m. 113
 muñça: bunca, bu kadar

m. 49
 m ū n i s (A.): cana yakın, sevimli, dost
 m. +im 3
 m u r ğ (F.): kuş
 m. -i suhen-sâz 25, 53
 m u r ğ - 1 s u h e n - s â z (F.): güzel öten kuş
 m. min 25
 m. -i 'ışk 53
 m u r ğ - 1 s u h e n - s â z - 1 'ışk (F., 'ışk A.): aşkın güzel öten kuşu
 m. 53
 m u ş â h i b (A.): sohbet arkadaşı, yakın dost
 m. 55
 m ū s i k i (A.): musiki, müzik
 m. +niñg meclisini boz-111
 m u t t a ş ı l (A.): devamlı olarak
 m. 73
 m ū b â h e ş e (A.): bahisleşme, bir bahis üzerinde tartışma
 m. (münâzara vü m.) 321b-7
 m ū d â m (A.): devam eden sürekli
 m. 42, 73, 100
 m ū n â z a r a (A.): münazara
 m. vü mübâheşe 321b-7
 m. +niñg mürşidi 322a-3
 m ū n f e r i d (A.): tek başına, tek olarak, herkesten ayrı
 m. (barçadın âzâde vü m.) 80
 m ū r i d (A.): dileyen, kasd ve niyet eden; bir pire bağ-

lanan; tarikatlerde sülûk mertebesine ermemiş tarikat ehli
 m. kıl- 107
 m ū r ş i d (A.): irşad eden, yol gösteren, doğru yola sevkeden, idare eden
 m. +i (münâzaramıñ m.) 322a-3
 m. +imiz (eyâ m.) 120
 m ū r t e d (A. mürtedd): irtidâd eden, İslâm dininden dönen
 m. -i key 83
 m ū r t e d - i k e y (F., mürtedd A.): büyük mürted
 m. 83
 m ū s t a ' i d (A.) istidatlı
 m. 80

N

n â - â d e m i (F.): insanlıktan nasibi olmayan
 n. (nâ-kes ü n.) 81
 n â g e h (F.): ansızın, bir anda
 n. (be-yek n.) 112
 n â g e h â n (F.): ansızın, birdenbire
 n. (be-yek n.) 15
 n a h s (A.): uğursuz
 n. (şekliñg n. irür) 75
 n â - k e s (F.): kimsesiz; soy-suz, alçak
 n. -i rüsvâ 94
 n. ü nâ-âdemî 81
 n â - k e s - i r ü s v â (F.): rüsvâ olan soy-suz
 n. +nı 94
 n â k ı ş (A.): eksik, noksan

- n. u ĥod-rāye min 103
- nakış** (A.): nakış, süs; Türk müziğinde beste ve semaî formlarının hususî bir şekli. Normal olarak diğer formlarda her mısradan sonra terennüm kısmı gelir, nakış formundaki eserlerde güftenin ilk iki mısraının bestesinden sonra terennüm kısmı gelir. Meyan kısmını teşkil eden üçüncü mısradan sonra derhal dördüncü mısraya geçilerek arkasından terennüm kısmı ilâve edilir. Böylece nakışlarda iki terennüm kısmı bulunur. Eserin kısa olmaması için terennüm kısımları uzatılarak beste süslenir.
- n. 19, 40
- nâle** (F.): nâle, feryad, inilti.
- n. -i zâr 24, 52
- n. vü feryād kııl- 73
- n. +lerim 29, 89
- n. +leriñg 47
- nâle-i zâr** (F.): ağlayan inilti
- n. +ım 24
- n. +ımğa 52
- nâliş** (F.): inleme, inleyiş
- n. +im 4
- nâ-pedîd** (F.): görülmeyen, belli olmayan, görülmez, belirsiz.
- n. kııl- «yok etmek, ortadan kaldırmak» 107
- narĥ** (A.): narĥ, resmî fiat
- n. -i ĥarîdârî 57

- narĥ -i ĥarîdârî** (F., narĥ A.): satın alma fiatı
- n. -ni sındur-» fiatını düşürmek, değersiz kılmak» 57
- nâ-şavâb** (F., şavâb A.): doğru olmayan, yanlış, haksız
- n. 32
- nâ-tamâm** (F., tamâm A.): tamam olmayan, eksik, kusurlu
- n. 73
- nâvek** (F.): ok
- n. -i cân-düz 89
- nâvek-i cân-düz** (F.): cana acı, ızdırap veren ok
- n. irîr 89
- nazar** (A.): bakış, bakma, iltifat, teveccüh; itibar
- n. (şâhib-n.) 78
- ne**: ne; krş. ni
- n. 70
- nefesî** (F., nefes A.): bir so-lukluk zaman, bir an, bir lahza
- n. (her n. «her an») 14, 65
- nefir** (A.): çılgılık
- n. kop- «çılgılık yükselmek» 90
- neng** (F.): âr, ayıp
- n. ü 'âr 118
- nevbet** (A.): nevbet, sıra
- n. ilen 87
- ni**: ne; nasıl, nerede; krş. ne
- n. 14, 22, 24, 67
- n. +dür 23, 113
- niçe**: nice, nasıl, ne kadar
- n. (bir n.) 321b-6
- n. (her n.) 47, 103, 127

n. yigitler 60
 niçük : nasıl, ne şekilde
 n. 122
 nöker : kul, köle, hizmetçi;
 maiyet
 n. +im 56
 nuql (A.): meze
 n. 4
 nuşret (A.): zafer
 n. (devlet ü n. bile) 116
 nü h (F.): dokuz
 n. perde-i eflak «dokuz gök
 kubbesi. *Kur'ân-ı Kerîm*'
 de gök kubbenin yedi
 kat olduğu buyrulur.
 Eski Astroloji'ye göre
 ise dünya merkez olmak
 üzere etrafında dokuz
 kat göğün bulunduğu,
 göklerin iç-içe küreler
 şeklinde olduğu kabul
 edilirdi. İlk yedi gökte,
 her göğe mahsus bir
 gezegenin (seyyarenin)
 dolaştığı düşünülür ve
 gök o gezegenin adını
 alırdı. Gezegenler ve
 gökler dünya yakınlık-
 larına göre şöyle sırala-
 nırdı: Ay, Utarid, Züh-
 re (Afrodit, Venüs),
 Güneş (Şems), Merih
 (Ares, Mars, Behram),
 Müşteri (Zeüs, Jüpiter),
 Zühal (Saturn, Uranus,
 Keyvan). Sekizinci kat
 gökte burçlar bulundu-
 ğu için bu gök «Burçlar
 göğü» adını alır. Doku-
 zuncu kat gökte bir şey

bulunmaz ve «Felek-i
 Atlas» denilirdi. İnsan
 kaderine ve tabiat hadi-
 selerine tesir eden bu
 gezegenlerin bir kısmı
 uğurlu, bir kısmı ise
 uğursuz sayılırdı.

nümâyiş (F.): gösteriş
 n. kı l- «göstermek» 19

O

oğlan : oğlan, erkek evlad,
 oğul, çocuk
 o. +lar 44
 oğ : ok
 o. +ı (gamzem o.) 89
 ol : o (zamir)
 ol : o (zamir)
 o. 3, 72, 96
 anıñ 321b-2, 27, 114
 anı 44, 69, 98
 aña 104
 andın 322a-1
 ança 105
 alardın 125
 ol : o (sıfat)
 o. 3, 6, 8, 13, 16, 21, 25,
 33, 40, 68, 70, 90, 94, 96,
 99, 119, 126
 oltur - : oturmak
 o. -uban 2
 orta : orta
 o. + da 20, 51
 ot : ateş
 o. içre 100
 o. +ı (ğayret o. birle) 110
 oynat - : oynatmak
 o. -ayın 46

Ö

- öğren- : öğrenmek
 ö. -ip 100
 öl- : ölmek
 ö. -güce 96
 öldür- : öldürmek
 ö. -üp 108
 ölüğ : ölü
 ö. +ler gibi 17
 ölüm : ölüm
 ö. +dür 118
 örtten- : yanmak, tutuşmak
 ö. -ip 100
 ö. -iben 27
 öt- : geçmek
 ö. -ti (nüñ perde-i eflâktın ö.) 6
 ö. -üp (tün yarımı ö.) 8
 öz : öz, kendi
 ö. -ünğni 71
 ö. +i 82
 ö. +in (ta'rîf kıl- 323a-10 324a-1, 325a-8, 326
 ö. +ini ta'rîf kıl- 324b-5, 326b-4, 327a-8, 19
 ö. +idin 27
 özge : başka, diğer
 ö. 321b-7, 14

P

- pāk (F.): pāk, temiz; tama-
 men
 p. irdi 17
 p. (āheng-i p.) 29
 (rüst ü p.) 47
 pāye (F.): paye, rütbe, derece
 p. -i kadr 64
 p. (hem-p.) 103

- pāye-i kadr (F., kadr A.):
 değer derecesi
 p. +ım 44
 pāymāl (F.): ayak altında
 kalmış, çığnenmiş
 p. kıl- «ayak altına almak,
 çığnemek, yerle bir et-
 mek» 44
 pedīdār (F.): görünen, bel-
 li, meydanda
 p. 10
 penāh (F.): sığınma, daya-
 nak, destek, sığınacak yer
 p. -ı (bī-çäreleriniñ p.)
 321b-5
 perdāz (F.): tertipleyen, dü-
 zenleyen
 p. (suhen-p.) 322a-3
 perde (F.): perde, bir müzik
 parçasının meydana geti-
 ren seslerden her biri
 p. bile 23
 p. +de 18, 25
 p. +sin yırt 68
 p. -i eflāk 6
 p. -i min dik 24
 perde-i eflāk (F., eflāk
 A.): gökler perdesi, gökler,
 gök kubbe
 p. +tın öt- 6
 perī (F.): peri, cinlerin güzel
 ve alımlı olan dişisi
 p. (cümle p.) 97
 (şāh-ı p.) 91, 92
 (dīv ü p.) 97
 p. +ler (cümle p.) 97
 pertev (F.): ışık
 p. -i envār 10
 pertev-i envār (F., en-
 var A.): nur ışığı, aydınlık

- p. 10
- pervā (F.): çekinme, korkma, ürkme
p. -yı selāṭīn-i dehr 79
F., selatin A.): dünya sul-
- pervā-yı selāṭīn-i
dehr (F., selāṭīn A.):
dünya sultanlarının verdiği
korku, ürküntü
p. 79
- perverde (F.): beslenmiş,
büyütülmüş, yetiştirilmiş;
terbiye edilmiş
p. +sin (bātıla p. yırt-) 68
- pesend (F.): beğenme
p. (ḥod-p.) 85
- pīr (F.): pır; bir tarikatın ku-
rucusu veya ulusu; bir
mesleğin kurucusu veya
ulusu
p. 116, 123, 124
p. yirige 124
p. -i ḥarābāt 16, 112
p. -i kār 51, 115
p. -i rāh 120
- pīr-i ḥarābāt (F., ḥarā-
bāt A.): meyhanenin piri,
ulusu
p. 16, 112
- pīr-i kār (F.): bir işin piri,
üstadı
p. 51, 115
- pīr-i rāh (F.): yol piri, yol
rehberi, bir yolun önderi
p.120
- pīrehen (F.): gömlek
p. -i şabr 7
- pīrehen-i şabr (F., şabr
A.): sabır gömleği
p. yaqasını çak kıl- 7

R

- rāb (A. rabb): Rab, Tanrı
r. (yā r.) 14
- rāh (F.): yol
r. (pīr-i r.) 120
- rāye (F.): rey, fikir, görüş
r. (ḥod-r.) 103
- rāz (F.): sır
r. (güyā-yı r.) 18
r. -i 'ışk 53
r. -i (şāhib-r.) 322a-2
- rāz-ı 'ışk (F., 'ışk A.): aşk
sırrı
r. 53
- rāzık (A.): rızık veren
r. -i cemī-i aḥyā 321b-2
- rāzık- cemī'-i aḥyā (F.,
kelimeler A.): bütün canlı-
lara rızık veren, Allah
r. 321b-2
- rebāb (A.): rebab, kemençe-
ye benzer bir müzik âleti
r. 326a-1, 76
- rebābī (F.): bir rebab
r. ur- «rebab yapmak» 86
- res (F.): erişen, yetişen, ula-
şan
r. (feryād-r.) 3
- revān (F.): akan, yürüyen,
giden; hemen, derhal, ça-
buk
r. 8, 15, 38, 101, 112, 119
- rind (F.): rind, dünyaya de-
ğer vermeyen
r. -i kemān-dār 88
- rind-i kemān-dār (F.):
yay tutan rind
r. min 88
- rīz (F.): döken, saçan, akıtan

- r. (şeker-r.) 65
 r ū d - c ā m e (F.): lavta; saz
 r. +niñ arasında 321b-6
 r ū ḥ (A.): ruh
 r. 17
 r ū y (F.): yüz, çehre
 r. kültür- «yüz çevirmek» 21
 r. (ber-r.-i ḥāk) 17
 r ū s t (F.): muhkem, mazbut
 r. ü pāk 47
 r ū s v ā (F.): rüsva, rezil, hay-
 siyetsiz
 r. 106
 r. +nı (nākes-i r.) 94
 r. +nı (sin kibi r.) 100

S

- ş a b ā (F.): gün doğusundan
 esen hafif ve tatlı bir rüz-
 gâr
 ş. yılını aş- 130
 ş a b r (A.): sabır
 ş. (pîrehen-i ş.) 7
 ş a f (A. şaff): saf, sıra, dizi
 ş. tüz- «sıra haline gel-
 mek» 129
 ş a f ā (A.): safa, gönül rahat-
 lığı
 ş. leşgeri 129
 ş ā ḥ i b (A.): sahip
 ş. -fünün 64
 ş. -nazar 78
 ş. -rāz 322a-2
 ş ā ḥ i b - f ū n ū n (F., kelimeler
 A.): fen sahibi, her fende
 mahir ve bilgili olan
 s. 64
 ş ā ḥ i b - n a z a r (F., kelimeler
 A.): nazar sahibi, gerçeği
 görebilen
 s. 78
 ş ā ḥ i b - r ā z (F., şāhib A.):
 sır sahibi, sırdaş
 s. -ı 322a-2
 s a ḳ l a - : saklamak, korumak,
 muhafaza etmek
 s. ! (tiliñ s.) 75
 s a l - : salmak; üzerine almak:
 koyuvermek
 s. -ıp (ignige s.) 48
 s. -ıp (karniñ s.) 36
 s a ṅ ḡ a : sana; bk. sin
 s a t - : satmak
 s. -arlar 69
 s. -ıp 71
 ş a v ā b (A.): doğru
 ş. (tarîḳ-ı ş.) 26
 ş a v t (A.): ses, seda; bir bes-
 tenin meyan bölümü; Arap
 musikisinde belli bir akışı
 olup da usulü bulunmayan
 bir gazel türü; Türk musi-
 kisinde eskiden kullanılan
 bir form. Tekkelerde oku-
 nan parçalara da bu ad ve-
 rildiği gibi cami musikisi-
 nin «Tesbih» formuna kar-
 şılık olarak da kullanılmış-
 tır. Güfteleri yeknesak bir-
 kaç cümleden ibarettir.
 ş. 19, 40
 s ā z (F.): saz, musiki âleti
 s. 321b-7
 s. içide 30, 88, 102
 s. (cem'-i s.) 18, 109, 128
 s. +ğa 21
 s ā z (F.): yapan
 s. kıl- 128
 s. (murg-ı suhen-s.) 25, 53

- seher (A.): seher, tan yeri
ağarmadan önceki vakit
s. 55, 130
- sehl (A.): kolay; ucuz, değersiz
s. bahā birle sat- 69
- selāṭin (A.): sultanlar
s. -i dehr 79
- selāṭin-i dehr (F. selāṭin A.): dünya sultanları
s. 79
- seng (F.): taş
s. +ni irit- 24
- ser (F.): baş
s. -i mū 92
s. -efrāz 14
- ser-efrāz (F.): başını yukarı tutan, kibirli
s. irür 14
- seren : yassı tahta; deri
s. tart- «tahtayla kaplamak» 59
- ser-i mū (F.): kıl ucu
s. 92
- server (F.): baş, reis, önder, bir zümrenin ulusu
s. -i maḥlūkāt 321b-3
s. +imiz (ey s.) 115
- server-i maḥlūkāt (F., maḥlūkāt A.): mahlukların başı, ulusu; Hz. Muhammed s. 321b-3
- sevdā (F.): sevda, aşırı tutkunluk, aşk
s. irür 22
s. +nı (bī-hüde s.) 94
- seyl (A.): sel
s. -i ḥūn 5
- seyl-i ḥūn (F., seyl A.): kan seli
s. 5
- şifāt (A.): haller, keyfiyetler, suretler
s. +ım (barça s.) 30
- sındur- : kırmak, parçalamak
s. -ayın 57
- sin : sen
s. felekī 107
s. dik 95
s. kibi 34, 100, 106
sini 46, 48, 72, 86, 87, 96, 105
siniṅ 37, 62, 74, 85, 106
saṅga 49, 59, 97, 108, 125
- sini : seni; bk. sin
- siniṅ : senin; bk. sin
- sipās (F.): şükretme, hamd, dua etme
s. -ı bī-kiyās 321b-1
- sipās-ı bī-kiyās (F., kıyās A.): hadsiz şükür ve dua
s. 321b-1
- sitāyiş (F.): övme, övüş
s. kıl- 19
- siz : siz
s. (kıludur s.) 114
- şoḥbet (A.): sohbet
s. +ım 43
- sulu- : dinlendirmek
s. -rlar 98
- söz : söz
s. ibtidāsı 322a-4
s. başla- 27
s. +ni işit- 33
s. +ge 35
s. +i (ṭanbüre s.) 323a-3
s. +i (ṭanbüre tigniṅ s.) 118

- s. +idin köy- 27
 sözle -: söylemek, konuşmak
 s. -li 23
 s. -mesün 104
 şubh (A.): sabah
 ş. 130
 suhen (F.): söz
 s. -perdâz 322a-3
 s. -sâz 25, 53
 suhen-perdâz (F.): söz
 tanzim eden
 s. +ı (kışsanıñ s.) 322a-3
 suhen-sâz (F.): güzel söz
 söyleyen
 s. (murg-ı s.) 25, 53
 sultân (A.): sultan
 s. +da (meclis-i s.) 65
 süy (F.): taraf, yön, cihet
 s. -ı harâbât 15
 süy-ı harâbât (F., harâ-
 bât A.): meyhaneye doğ-
 ru, meyhane tarafına
 s. 15
 süz (F.): yakın
 s. (ciger-s.) 89
 süznâk (F.): yakıcı; doku-
 naklı
 s. ('üd bigin s.) 29
 sür -: sürmek
 s. -di 130
 s. ! 61

Ş

- şādān (F.): sevinçli, mutlu
 ş. idim 1
 şah (F.): şah; krş. şeh
 ş. bilen 43
 ş. min 28
 ş. +mı 34

- ş. +ğa 31
 ş. -i perî 91, 92
 şah-ı perî (F.): periler şahı
 ş. 91, 92
 şām (F.): akşam
 ş. ('aceb ş.) 9
 ş. u şehir 55
 şefā'at (A.): şefaatt, birinin
 bağışlanması için aracı ol-
 ma
 ş. -h'āh 321b-5
 şefā'at-hvāh (F., şefā'at
 A.): şefaatt isteyen
 ş. -ı ('āşî ümmetlerniñ ş.)
 321b-5
 şegāf A.): delicesine sevme
 ş. kıl- 83
 şeh (F.): şeh; krş. şah
 ş. -zāde 54
 şeh-zāde (F.): şehzade
 ş. +ler 54
 şeker (F.): şeker
 ş. -rîz 65
 şeker-rîz (F.): şeker sağan
 ş. min 65
 şekl (A.): şekil, biçim
 ş. + inğ 75
 şeref (A.): şeref, üstünlük,
 ululuk
 ş. + inğni 62
 şerî'at (A.): şeriat, Tanrı
 tarafından konulan emir
 ve yasaklarla inanışa ait
 esasları ve muamelâta dair
 hükümlerin tamamı. Şe-
 riat Hz. Allah'a kulluğu,
 hakikat ise Hakkın varlı-
 ğını ve birliğini, her şeye
 kadir ve malik bulunduğu-
 nu, ezeli ve ebedî olduğunu

bilmeyi gerektirir. Şeriat, hakikat ile kuvvetlendirilmelidir. Allah'ın buyruklarına uymayı gerektirdiği için şeriat hakikat, Allah'ın bilinmesi de şeriate uymakla mümkün olduğundan hakikat de şeriatdır. Sûfilere göre şeriat dinin dış yüzü, hakikat ise iç yüzüdür. Tarikat içe giden mânevî yol, mârifet ise insanın Rabbi'ni ve kendisini bilmesidir. Tasavvuf ehli şeriat, tarikat, hakikat ve mârifeti «dört kapı» olarak kabul eder.

ş. +ta 77

şey (A.): şey, nesne
ş. (hiç ş. eşyâdın) 321b-2

seyh (A.): seyh, bir zümrenin başı, bir tarikatte irşad mevkiinde olan kişi
ş. +iñni (cümle-i ş.) 107

şiken (F.): kiran
ş. (hum-ş.) 113

şirîn (F.): şirin, tatlı
ş. -kelâm 42

şirîn- kelâm (F., kelâm A.): tatlı sözlü
ş. (tûî-i ş.) 42

şu'bede (F.): el çabukluğu, hokkabazlık
ş. 40
ş. -engiz 65

şu'bede- engiz (F.): el çabukluğu, hokkabazlık yapan
ş. min 65

şu'le (A.): şule, alev
ş. ur- «alev çıkarmak» 66

T

tâ (F.): kadar, dek, değin
t. 322a-1

tâb (F.): büküm
t. (güş-t.) 49

tabî'at (A.): tabiat, yaratılış, mizaç; âdet, zevk güzelliği
t. (ehl-i t.) 43
t. +lar (ehl-i t.) 322a-1

tâbût (A.) tabut
t. (tahte-i t.) 61

tahte-i tâbût (F., tâbût A.): tabut tahtası
t. kibi 61

tâ-key (F.): ne vakte kadar
t. 23

taķı: dahi
t. 39

talaş: kavga, mücadele; telâş, helecan
t. +mîğ 37

taleb (A.): istek
t. kıl- «istemek, istekte bulunmak» 60

tanbûre (A.): tanbure, bir çeşit telli saz
t. 323b-6, 324a-9, 325a-2, 325b-5, 326a-9, 327a-1, 327b-2, 33, 45, 48, 58, 83, 95, 104, 105, 117, 119, 126
t. dik 44, 57, 94
t. tig 81
t. tigniñ 118
t. tigger 103
t. sözi 323a-3
t. +niñ 68, 70, 116
t. +ni ta'rîz kıl- 323a-10,

- 324a-1, 324b-5, 325a-8,
326a-1, 326b-4, 327a-8
t. +ğa 124
t. -i bî-hıred-i nâ-şavâb 32
t. -i gamze-ger-i fitne-cüy
21
- tanbûre-i bî-hıred-i
nâ-şavâb (F., tanbûre,
şavâb A.): akılsız ve dü-
rüst olmayan tanbure
t. 21
- tanbûre-i gamze-ger-i
fitne-cüy (F., tanbûre,
gamze, fitne A.): aldatan
ve fitne arayan tanbure
t. 21
- ta'ne (A.): ayıplama, yeme,
çekistirme
t. bilen 108
- tap - : bulmak
t. -tılar (cezâ t.) 122
t. -sam (ehl-i dilî t.) 78
- tapşur - : teslim etmek, tev-
di etmek
t. -up 86
- tarab (A.): sevinçlilik, coş-
kunluk, şenlik
t. +nıng ('ayş u t. bünyâ-
dı) 39
- târe (F.): defa, kerre
t. (yek-t.) 102
- ta'rîf (A.): târif, tanımlama
t. kıl- 323a-10, 324a-1,
324b-5, 325a-8, 326a-1,
326b-4, 327a-8
t. kılın- 322a-1
- tarîk (A.): yol
t. (zi-t.-i şavâb) 26
- târîk (F.): karanlık
t. (tîre vü t.) 9
- tarîkat (A.): tarikat, haki-
kate ulaştıran mânevi yol;
bk. şerî'at
t. (ehl-i t.) 77, 84
- ta'rîz (A.): tariz, taş atma,
dokunaklı söz söyleme
t. bile 323b-6, 324a-9,
325a-2, 325b-2, 326a-9,
327a-1, 327b-2
t. kıl- 323a-10, 324a-1,
324b-5, 325a-8, 326a-1,
326b-4, 327a-8
- tart - : çekmek, kaplamak
t. -ip (seren t.) 59
- taşnîf (A.): kaleme alma
t. kılın- «yazılmak» 321b-7
- taşkarı : dışarı
t. çık- 8
- tat - : tatmak, zevk almak,
şevklenmek
t. -ip 63
- tayt - : yere serilmek
t. -ip 17
- tedbîr (A.): tedbir, çâre
t. irür 93
- tekellüm (A.): konuşma
t. +de kel- «söze başla-
mak» 63
- telbîs (A.): hile, aldatma,
gerçek hüviyetini gizleme,
olduğundan başka bir kılı-
ğa bürünme
t. irür 82
- telezzüzî (F., telezzüz A.):
lezzet alma, tad alma
t. kesb kıl- 322a-1
- terkîb (A.): Türk musikisi
nazariyat kitaplarına göre
eskiden «birleşik makam»
yerine kullanılan bir terim

t. 40
 t e s h ĩ r (A.): ele geçirme, el-
 de etme, tesir altına alma
 t. irür 93
 t ı n ğ l a - : dinlemek
 t. -dım 13
 t i g : gibi
 t. (miniġ t.) 51
 t. (anbüre t.) 81
 t. +tür (ayda yiter t.) 85
 t. +niġ (anbüre t. sözi)
 118
 t. +ler (anbüre t. bile)
 103
 t i g - : deġmek, uygun gelmek
 t. -iben (in t.) 8
 t. -mes (aġa t.) 104
 t. -mes (saġa t.) 59
 t i k : sessiz
 t. 45, 95
 t i l : dil
 t. +iġ saġla- 75
 t ĩ r e (F.): karanlık, bulanık
 t. vü tārık 9
 t o l a : dolu
 t. 84
 t o y - : doymak
 t. -up (cādıın t.) 110
  u r f e (A.): tuhaf, acayip, a-
 sılacak
 . cān 63
 t u t - : tutmak
 t. -tı (ulaġın t.) 126
 t. . (güş t.) 124
 (oş t.) 124
 t. -uban (ulaġın t.) 115
  ũ ğ ĩ (A.): papaġan; öġretilen
 şeyleri tekrar etme kabili-
 yeti olduġu için diġer hay-
 vanlardan ayrılır, onlardan

üstün kabul edilir.
 . -i şirġn-keleā 42
  ũ ğ ĩ - i ş i r ĩ n - k e l ā m (F.,
  ũ ğ ĩ , k e l ā m A.): tatlı tatlı
 söz söyleyen papaġan
 . 42
 t ũ m e n : on bin
 t. miġ fiġān 38
 t ũ n : gece
 t. yarımı 8
 t. +din 10
 t. +i (ayret t.) 13
 t ũ z - : düzmek, tertip etmek
 t. -di (fiġān t.) 38
 t. -di (şaf t.) 129
 t. -diler (fiġān t.) 111
 t. -iġġ 24
 t. -sem (āheng-i zır t.) 90
 t ũ z e l - : düzelmek, düzgün
 hale gelmek, düzen içinde
 bulunmak
 t. -mediġ 49

U

u (F.): ve; krş. ü
 u. 2, 4, 10, 16, 19, 37, 39,
 40, 55, 75, 78, 84, 103,
 110, 121, 126
 ‘ ũ d (A.): ud, telli bir çeşit saz
 ‘ ũ . 323a-10, 4, 27
 ‘ ũ . bigin 29
 u l u  : büyük, ulu
 u. 30
 u r - : vurmak; çalgı almak;
 yapmak
 u. -ar 72
 u. -ur 66
 u. -arlar 48, 69, 87

- u. -urlar 98
 u. -up (lāf u.) 50, 71
 u. -up (rebābī u.) 86
 u. -gan 72
 uruş - : vuruşmak, mücadele etmek, kavga etmek
 u. -mak bile 46
 uşal : işte o
 u. 11, 12, 15, 34, 38, 99, 109, 128
 uşbu : işte bu
 u. 111, 117, 121
 uyan - : uyanmak
 u. -dı 112
 yarat : haya, edeb
 u. +ıñg 74
 uzat - : uzatmak
 u. -ip (boynın u.) 38
 uzun : uzun
 u. 50

Ü

- ü (F.): ve; krş. u
 ü. 11, 20, 40, 45, 47, 66, 80, 81, 97, 113, 114, 116, 118
 üçün : için
 ü. (anıñg ü.) 114
 (mesken ü.) 67
 ülfet (A.): alışma, kaynaşma, ahbablık, dostluk
 ü. +im 43
 ümme t (A.): ümmet, bir peygamberin şeriatine inanıp bağlanan
 ü. +lerniñg ('aşı ü.) 321b-5
 ün : ses
 ü. +i (gavgā ü.) 13
 üstād (F.): üstad, bir işte mahir olan

- ü. -ı min 39
 ü. -ı kār 118
 üstād-ı kār (F.): iş üstadı
 ü. 118
 üze : üzerinde
 ü. (tündin ü.) 10
 (yir ü.) 67
 üzre : üzerinde
 ü. (uşbu muhāl üz.) 111

V

- vaşf (A.): vasıf, hususiyet
 v. içide 30
 ve (A.): ve
 v. 321b-2, 321b-4, 321b-7, 322a-2, 322a-3, 324b-5
 vü (F.): ve
 v. 321b-7, 3, 9, 20, 22, 23, 50, 59, 73, 102, 119, 129
 vücūd (A.): vücud, beden
 v. +umdın 66

Y

- yā (A.): ey
 y. rab 14
 yahşı : iyi, güzel
 y. yaman 69
 y. durur 56
 y. bil- 62
 yaka : yaka
 y. +sını (pîrehen-i şabr y. çāk eyle-) 7
 yaman : kötü, fena
 y. (yahşı y.) 69
 y. +dın ihtirāz kıl- 109
 yār (F.): yar, sevgili
 y. hayālī 3
 yaraş - : uyuşmak, dostluk

kurmak
 y. -mağnı (âheng-i y. sâz
 kıl-) 128
 yarım : yarım, yarı
 y. +ı (tün y.) 8
 yaş : göz yaşı
 y. +ıdın (köz y.) 5
 yat- : yatmak
 y. -ıp 70, 71
 y. -ıp (altın y.) 73
 y. -tım ise 67
 yatkur- : yatırmak
 y. -up 72
 yatugan : santura benzer
 telli bir çeşit musiki âleti
 y. 325a-8, 63, 70, 74
 yek (F.) : bir
 y. -târe 102
 yek-târe (F.) : tek telli
 y. min 102
 yırt- : yırtmak
 y. -ayın 68
 yi- : yemek
 y. -señg (barmağnı y.) 47
 yigit : yiğit, genç
 y. (cümle y.) 56
 y. +lerni taleb kıl- 60
 yil : yel, rüzgâr
 y. +ini (şabâ y.) 130
 yir : yer
 y. üze 67
 y. +ige (pîr y.) 124
 yit- : yetmek, ulaşmak
 y.-er (kayda y.) 85
 y. -ti 13, 119
 y. -tim ise 16
 yitiş- : yetişmek
 y. -tim 108
 yok : yok, değil
 y. 10, 42, 53, 55, 64, 74, 79,

92, 121
 y. +tur 120, 125
 yörü- : yürümek
 y. -mekin 50
 yılduz : yıldız
 y. u ay 10
 yükün- : hürmetle eğilmek,
 secde etmek
 y. -di 119
 yürek : yürek, kalb
 y. kanıdın 4
 y. +iñg 35
 yüz : yüz, çehre
 y. +üñge 74
 y. + ünge 59
 yüz : yüz (sayı sözü)
 y. şahmı mat kıl- 34
 y. +ni 44

Z

zaman (A.) : zaman
 z. (âhir z.) 101
 (ol z.) 8, 70, 119, 126
 zamîr (A.) : iç yüz, benlik
 z. +indin bar- 11
 zâr (F.) : ağlayan, inleyen
 z. zâr 115
 z. (h'vâr u z.) 2
 (nâle-i z.) 52
 zehr (F.) : zehir
 z. (câm-ı z.) 79
 zehre (F.) : öd, safra; gazap
 z. +m 114
 zerre (A.) : zerre
 z. 74
 zi-dest (F.) : elden
 z. 16
 zikr (A.) : zikir, anma, hatırlama;
 Allah'ı isimlerini

söyleyerek anma. z. +idin (annîg z.) 321b-2	ziyâd (A.): fazlalık z. bol- 116
zîr (F.): alt, aşağı z. (âheng-i z.) 90	zû'l-celâl (A.): celâl sahibi, ululuk sahibi, Allah
zi-ţarîķ-ı şavâb (F., ke- limeler A.): doğru yoldan z. 26	z. +ğa (hazret-i z.) 321b-1 zûrefâ (A.): zarif kişiler, z. ehli 55

İŞLETME EKLERİ

+ a / + e	verme hali (cas datif) eki
- adur / - edür	şimdiki zaman (présent) eki
- alı / - eli	çokluk 1. şahıs emir (impératif) eki
+ am / + em	teklik 1. şahıs bildirme (indicatif) eki
- ar / - er	geniş zaman (aoriste) eki
- ay / - ey	teklik 1. şahıs emir (impératif) eki
- ayın / - eyin	teklik 1. şahıs emir (impératif) eki
- ban / - ben	zarf-fiil (gérondif) eki
+ ça / + çe	eşitlik hali (cas équatif) eki
+ da / + de	bulunma hali (cas locatif) eki
- dı / - di	görülen geçmiş zaman (passé déterminé) eki
+ dın / + din	çıkma hali (cas ablatif) eki
- du / - dü	görülen geçmiş zaman (passé déterminé) eki
+ dur / + dür	teklik 3. şahıs bildirme (indicatif) eki
+ ga / + ge	verme hali (cas datif) eki
- ga / - ge	gelecek zaman (futur) eki

- ğan / - gen	isim-fiil (participe) eki
- ğay / - gey	gelecek zaman (futur) eki
+ ğarı / + geri	yön bildirme hali (directif) eki
- ğıl / - gil	teklik 2. şahıs emir (impératif) eki
- ğın / - gin	teklik 2. şahıs emir (impératif) eki
- ğu / - gü	isim-fiil (participe) eki
+ ı / + i	teklik 3. şahıs iyelik (possessif) eki
- kan / - ken	isim-fiil (participe) eki
+ karı / + kerı	yön bildirme hali (directif) eki
- kın / - kin	teklik 2. şahıs emir (impératif) eki
+ lar / + ler	çokluk (pluriel) eki
- lı / - li	çokluk 1. şahıs emir (impératif) eki
+ m	teklik 1. şahıs iyelik (possessif) eki
- man / - men	teklik 1. şahıs menfi geniş zaman (aoriste) eki
- mas / - mes	menfi geniş zaman (aoriste) eki
+ mız / + miz	çokluk 1. şahıs iyelik (possessif) eki
+ n	yükleme hali (cas accusatif) eki
+ n +	zamir n'si (pronominal n)
+ nğ	teklik 2. şahıs iyelik (possessif) eki
- nğ	teklik 2. şahıs eki
- nğ	çokluk 2. şahıs emir (impératif) eki
+ nı / + ni	yükleme hali (cas accusatif) eki
+ nıñ / + niñ	ilgi hali (cas génitif) eki
+ nız / + nız	çokluk 2. şahıs iyelik (possessif) eki

- p	zarf-fiil (gérondif) eki
- r	geniş zaman (aoriste) eki
+ ra / + re	yön bildirme hali (directif) eki
- sa / - se	şart (conditionnel) eki
+ sı / + si	teklik 3. şahıs iyelik (possessif) eki
- sun / - sün	teklik 3. şahıs emir (impératif) eki
+ ta / + te	bulunma hali (cas locatif) eki
- tı / - ti	görülen geçmiş zaman (passé déterminé) eki
+ tın / + tin	çıkma hali (cas ablatif) eki
+ tur / + tür	teklik 3. şahıs bildirme (indicatif) eki
- ur / - ür	geniş zaman (aoriste) eki